

Ganita mare

22^e jaargang, nummer 2 - 2015

historische kring

•villa gannite marca•
ganite•villa gannitae marca in
pago batawa•villa ganneta•ganeta•
villa gannita hubam I•gannitta villa
ecclesia•ganita villa curtis•g
annida locus vel villa•ga
nida•gant•ganit villa

curia•gente•ge
nt•gennit•g
enth in auer
betuwe•gh
ent•gannit
ense oppidi
um•ghend•
ghendt•ghe
ntt•gaent•
gaendt•ge
nd•gendt•

gente

Uitgave van de Historische Kring Gente

Ganita mare

Inhoud 2015-2

- 2 Allerlei
- 3 Reünie Burchtgraafstraat
- 4 Kersenfeest en Open Monumentendag
- 5-12 Wederopbouw
- 13 Verslag lezing Michel Bongers
- 14-15 Spoke of fantezie-re, Reclameslogans
- 16-19 Inhoud vorige Ganita mares, Gendts kerkje?
- 20-21 Riviervedediging tegen Spanje in deze regio, Werkgroep treintje
- 22-27 Verdwenen bedrijven
- 28-29 De Gentsche Woerd
- 30-33 Terug van weggeweest (Biber)
- 34 Nieuwe Leden, Aanwinsten, Uitspraken en Overleden
- 35 Colofon en oplossing

Afbeelding voorkant

Deze woningen aan de Burchtgraafstraat worden binnenkort gesloopt. Zie ook het artikel op blz. 3.

Nieuwe drukker

Ons kringblad steekt in een nieuw jasje. Wij hopen dat u het geslaagd vindt. Sinds kort zijn wij namelijk overgegaan op een andere drukker, Drukkerij Wijchen van Maik Leenders. Dat was een mooie gelegenheid om ook het blad te vernieuwen en het uiterlijk aan te passen.

Maik Leenders heeft zijn bedrijf weliswaar in Wijchen, maar is afkomstig uit Gendt. Hij kan door ons kringblad toch nog voeling houden met zijn geboorteplaats Gendt. Een win-win situatie, nietwaar?

drukkerwijchen

Nieuweweg 195, 6603 BM WIJCHEN
T. 024 - 34 34 714 F. 024 - 34 34 715

Rabo Clubkas Campagne

Wij hadden het natuurlijk gehoopt, maar de uitslag van de Rabo Clubkas Campagne maakte ons ook dit jaar weer een beetje beduusd. Van de 220 deelnemende verenigingen zijn we weer op de tweede plaats geëindigd. Een prachtig resultaat, dat aangeeft hoe groot de gunfactor voor onze historische kring is. De tweede plaats levert ons een bedrag van € 1409,04 op. Wij hebben gezegd, dat wij dat geld danken aan de mensen die op ons gestemd hebben (wij kregen 342 stemmen) en dat het dan ook zoveel mogelijk aan hen ten goede moet komen. Dus bijvoorbeeld geen nieuwe stoelen aanschaffen van dat geld, maar wel het computerprogramma AdLib zo goed mogelijk uitbreiden. AdLib is een soort elektronische kaartenbak waarin archieffoto's en dus personen, gebouwen etc. makkelijk op te bergen, te organiseren en terug te vinden zijn. Dan hebben onze bezoekers die voor een bepaalde foto komen er meteen profijt van. Verder houden we al jaren het lidmaatschapsgeld mede door deze bijdrage op € 15,— terwijl andere historische kringen in onze regio het intussen wel moesten verhogen.

Rechts Mia Gerrits en Henk Klaassen van de HKGente.

Sinds de Rabo ermee begon, in 2011, zijn we vier keer bij de top drie geëindigd. Super!

Dus al degenen die op ons gestemd hebben, fantastisch dat u steeds weer aan ons denkt en heel hartelijk bedankt.

Reünie Burchtgraafstraat 13 maart 2015

Enkele oud-bewoners van de Burchtgraafstraat: Els Joosten, Toos en Ans Kaak en Henny Goossen, stelden de Woningstichting voor om de woningen met de nummers 1 tot 13 en 4 tot 24, die op de lijst staan om gesloopt te worden, nog eenmaal als herinnering te mogen bekijken. De Woningstichting was erg enthousiast over het idee en nam de begeleiding op zich. Na afloop van de bezichtiging zou er koffie en een stampotbuffet zijn in de kantine van het verzorgingshuis aan de Nijmeegsestraat.

huis nummer 3, was ik er als snel van overtuigd dat opknappen van deze woningen gewoon onmogelijk zou zijn. Er was nog maar één huis dat nog ongeveer was zoals toen. In alle woningen zijn in de loop van 65 jaar verbouwingen geweest. Opknappen zou sloop betekend hebben van het gehele binnenhuis met als uiteindelijk resultaat nog een oud huis.

Het initiatief voor nieuwbouw is dan ook de juiste beslissing geweest. Volgens het nieuwe plan zien

Woningen aan de Burchtgraafstraat, die net als het blok op de voorplaat gesloopt gaan worden.

De voorzitter Michel Hodes, die samen met Dineke Opdam en Fons Janssen aanwezig was op de reünie, opende de bijeenkomst met de woorden dat hij dit een bijzonder initiatief vond. ‘Voor de aanwezigen uit deze straat is het een bijeenkomst met gemengde gevoelens en vele herinneringen. De woningen zijn in 1950 gebouwd en hebben veel bewoners gehad in de loop der jaren.’

Toen ik zelf voor het eerst de berichten hoorde over de sloop van deze woningen (waar ik met mijn familie toch zestien jaar heb gewoond) kreeg ik er een vreemd gevoel bij. Maar nadat ik met mijn broers en zussen de ronde had gemaakt door diverse woningen en uiteraard die door ons woon-

de woningen, als ze klaar zijn, er heel mooi uit. Er komen moderne woningen voor terug in deze straat. De Burchtgraafstraat wordt de mooiste straat van Gendt.

Bijna 70 oud-bewoners maakten op 13 maart van de gelegenheid gebruik om aanwezig te zijn en te praten over de tijd dat ze hier woonden. Na afloop was het nog lang herinneringen ophalen en foto's bekijken in het verzorgingshuis onder het genot van een drankje en een stampotbuffet. Het huisnummerplaatje 3 mocht als herinnering mee.

Peter Langen

Kersenfeest en Open Monumentendag

Van 26 t/m 28 juni wordt het jaarlijkse Kersenfeest gehouden. Dit jaar is de organiserende vereniging de Harmonie. Zoals altijd heeft de historische kring een fototentoonstelling in de Leemhof. Dit jaar, nu de oorlog 70 jaar geleden is, gaat de tentoonstelling over de verwoesting en wederopbouw van Gendt. Dat is wel zo toepasselijk. Zie ook het artikel van Henk Klaassen op blz. 5 t/m 12.

Verwoestingen in de Dorpstraat na het bombardement van 1944.

Herman Buurman houdt tijdens het Kersenfeest meteen in de Leemhof zijn nieuwe boek **Op de blotes ien de nattes** over het Gendts dialect ten doop. Het is te koop voor € 25,-. Daarvan gaat € 3,- naar de renovatie van Providentia. In een PowerPointpresentatie zijn beelden van de verwoesting van Gendt, maar ook plaatjes uit het boek van Herman Buurman te zien. Deze illustraties zijn gemaakt door leerlingen van het OverBetuweCollege Bemmelen.

De opening van onze tentoonstelling in de Blauwe Zaal van de Leemhof zal gebeuren op zaterdag 27 juni om 14.00 uur door de nieuwe kersenkoningin met haar hofdames. De opening is ook weer samen met Kunstkring Gendt Verbeeld, die in een andere zaal haar tentoonstelling houdt.

De openingstijden zijn zaterdag van 14.00 tot 21.00 uur en op zondag van 11.00 tot 20.00 uur. U

bent ook van harte welkom bij de openingshandeling op zaterdag om 14.00 uur

Open Monumentendag

Bij de Open Monumentendag, 12 en 13 september, vindt op zaterdagmiddag in Providentia de feestelijke heropening na de ingrijpende renovatie van Providentia plaats. De historische kring luis-

tert dit binnen op met historische foto's van dit oude gebouw.

Het is een waar kunststukje geweest om Providentia, de noodkerk van net na de oorlog, weer in oude glorie te herstellen.

Toen de gemeente het begin van deze eeuw in bezit kreeg, is

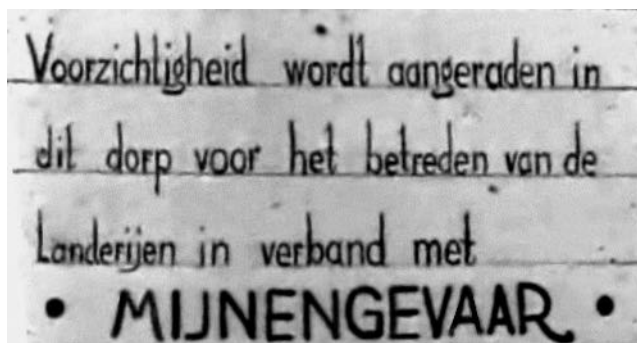
er jarenlang gepoogd allerlei subsidiepotjes aan te boren om de dringend noodzakelijke renovatie tot een zgn. kulturhus mogelijk te maken. Inmiddels trokken Carnavalsvereniging De Gentenarren, Schutterij en Harmonie erin en pleegden wat voorlopig onderhoud. Sinds enige jaren is onder voorzitterschap van Willem Rasing, ook onze voorzitter, er schot in het herstel gekomen, zodat nu het resultaat een feit wordt en zeker een bezoek waard is. Gendt is dan weer een mooi verenigingsgebouw rijker.

Overal in den lande zijn overigens op deze dagen weer allerlei gebouwen gratis te bekijken. Het thema is dit jaar Kunst en Ambacht.

Wederopbouw 1945-1955

Toen de bewoners van Gendt in mei en juni 1945 na de evacuatie terugkwamen, kenden zij hun dorp niet meer terug. Het laatste half jaar van de oorlog had een zware tol geëist, niet alleen in mensenlevens, maar ook in materieel opzicht: geen huis was onbeschadigd, fabrieken waren verwoest, dood vee lag te verrotten en het onkruid stond een meter hoog en groeide door kapotte vensters de huizen, of wat daar van over was, binnen.

Net als in de rest van het bevrijde Nederland lagen in Gendt grote hoeveelheden mijnen en ander gevaarlijk oorlogstuig. De bevolking had het advies gekregen niet van de verharde weg af te gaan. Op vele verdachte plaatsen werden borden geplaatst met de tekst: mijnengevaar. De oogsten die er nog waren, konden vanwege die mijnen niet worden binnengehaald en dat terwijl iedereen graag zijn normale leven weer op wilde bouwen.

Al vanaf april 1945 was de Mijnopruimingsdienst (MOD) ingesteld om de bevrijde gebieden van

oorlogstuig te zuiveren en gingen goed opgeleide militairen aan de slag. Toch gebeurden er nog veel ongelukken. Ook in Gendt kwamen drie jonge mannen om het leven door oorlogstuig: Stef Nissen, Thee Peters en Jan Peters. Het is onbegrijpelijk dat er niet meer slachtoffers zijn gevallen, want kinderen speelden er gewoon mee.

De schade van de oorlog

Na de Tweede Wereldoorlog zag je in Gendt overal totaal vernielde huizen en boerderijen, afgezaagde bomen of door granaatvuur vernielde boomgaarden. De pas in 1938 gebouwde huizen in de Zandvoort waren door de Duitsers, maar zeker ook door de Geallieerden door artillerievuur platgeschoten. Ook van de huizen achter in de Zandvoort stond geen muur meer overeind net als enkele boerderijen in de Zandvoortsestraat. In de Langstraat, Kruisstraat, Galgendaal en aan de Waaldijk, was overal hetzelfde beeld van stukgeschoten en afgebrande huizen. In de dichtbewoonde buurt Kommerdijk was ook hard gevochten. Dat was duidelijk zichtbaar door het grote aantal in puin liggende huizen. In de Polder stond nog een stomp van de fabrieksschoorsteen van de Zandberg en was een tiental woningen zwaar beschadigd of geheel vernield. Minder zwaar beschadigd waren de constructiewerkplaats Moskou en scheepswerf Vahali. Op de Markt lag het gemeentehuis en het verenigingsgebouw Providentia in puin. De toren van de hervormde kerk was opgeblazen en de in 1934 gebouwde Nederlands hervormde school en woning van de onderwijzer wa-

De zwaar beschadigde Poelwijktoren.

ren een ruïne. Aan de Nijmeegsestraat was de toren van de rooms-katholieke kerk opgeblazen en vernielde de toren de gehele kerk in zijn val.

De Poelwijktoren leek een spookachtige ruïne, waar je dwars doorheen kon kijken. In de Dorpsstraat waren een school, woonhuizen, winkels en bedrijven door bommen en granaten geheel weggevaagd. Een gedeelte daarvan had al voor de evacuatie plaatsgevonden. Op de Kapel was het hoge pakhuis en de korenmolen van Meurs opgeblazen en waren woonhuizen in de buurt zwaar beschadigd of geheel verwoest. In de Olyhorststraat waren enkele boerderijen geheel vernield. Het buurtschap Flieren had ook veel te lijden gehad in de oorlog; daar was net als in de Zandvoort het hardst

Het vernielde huis van Jan Milder aan de Nijmeegsestraat.

gevochten. Van de meeste boerderijen in de Fliereensestraat, Broeksestraat en Hemelstraat waren niet veel meer over dan geblakerde muren.

In september 1944, voor de evacuatie, waren er in Gendt 630 woningen of andere gebouwen. Hier van zijn verwoest: 200 woningen en/of gebouwen; zwaar beschadigd 100, minder zwaar tot licht beschadigd 330, onbeschadigd geen enkel huis of gebouw. Minder zwaar beschadigd kon nog inhouden, dat er maanden werk nodig was om een gebouw weer bruikbaar te maken.

Het plaatselijk bureau Wederopbouw

Voor organisatie en planning van wederopbouw was een vastberaden bestuurder nodig en dat bleek Jo van der Meulen, de gemeentesecretaris, te zijn. Samen met Wim Schouten, Gerus Cornelissen en Jan Ederveen overlegden ze met ir. G.L. van Straaten om een wederopbouwplan te maken. Van Straaten werd supervisor van de wederopbouw voor de gemeenten Bemmelen, Elst, Gendt, Heteren en Kesteren. Hij had in de naoorlogse jaren F.W. van Droffelaar als stedenbouwkundig medewerker naast zich. De heer Tjalkens hield zich bezig met onteigening en toewijzing van grond voor uitbreiding. Gemeentearchitect voor de gemeente Gendt en Bemmelen werd ir. Ch.H.B. Estourgie die in 1950 werd opgevolgd door P.J. van Wezel. Op 27 december 1945 werd Van der Meulen bij Koninklijk Besluit benoemd tot burgemeester van de gemeente Gendt.

Eerste opgave woontoestanden in Gendt (schatting)

Aantal inwoners	3800
Totaal aantal huizen	630
Verwoeste huizen	200
Zwaar beschadigde huizen	100
Middelmatig + lichtbeschadigd	330
Onbeschadigd	0
Hoeveel personen wonen bij anderen in?	1300
In deel van huizen/kippenhokken/schuren	500
Hoeveel noodwoningen dringend gewenst	120
Hoeveel mensen zijn bezig met afbraak?	200
Hoeveel mensen met opbouw	200
Hoeveel vaklui	50%.

Algemene vooruitzichten Wederopbouw? Niet rooskleurig, daar Wederopbouw over te weinig materiaal beschikt.

Stenen bikken in de Zandvoort.

Het tientje van Liefstinck

Na de bevrijding van ons land werd er meteen een nieuwe regering gevormd: het kabinet Schermerhorn-Drees. Op 24 juni 1945 werd dit kabinet beëdigd en zou tot 3 juli 1946 ons land regeren. In de oorlogsjaren had een aantal Nederlanders een grote hoeveelheid geld verdiend door de verkoop van graan, kolen, hout en er was veel zwart geld in omloop.

De nieuw gevormde regering had meteen al de moeilijke taak om het geldverkeer weer onder controle te krijgen. Onder leiding van de minister van Financiën, Piet Liefstinck, werd het geld van iedereen bevroren. Vanaf 6 juli 1945 vond er een grote geldzuivering plaats. Alle geldbezitters moesten hun geld inleveren bij de bank, waar het op een geblokkeerde rekening werd gezet. In de week van 26 september tot 2 oktober 1945 kreeg iedere Nederlander tien gulden uitbetaald en moest men een week zien rond te komen van deze

tien gulden. Heel even was iedereen even rijk. Hierna werd het geblokkeerde geld geleidelijk weer vrijgegeven. Men sprak later over het *Tientje van Liefstinck*.

Dienst Landbouw Herstel

Naast het bureau Wederopbouw kwam er ook voor grondeigenaren de *Dienst Landbouw Herstel*. Minister Sicco Mansholt gaf als minister van Landbouw na de Tweede Wereldoorlog leiding aan het herstel voedselvoorziening en stelde in augustus 1945 de Dienst Landbouw Herstel in, de DLH, en bracht het besluit *Herstel Gronden* tot stand.

In Gendt kregen grote en kleine grondeigenaren, 670 in totaal, een uitkering van de DLH.

Kleine schadebedragen werden in één keer uitbetaald en grote in termijnen. Voor het egaliseren van akkers, granaatgaten, bomtrechters en het opruimen van bunkers was een bedrag van f 60.000 berekend.

De Dienst Landbouw Herstel district 93-Gendt keerde in totaal ruim f 2.500.000,- uit.

Hoe het toch nog mis kon gaan

Een lastige kwestie was het onderbrengen van vreemde arbeiders. Deze arbeiders hadden zich in het begin o.a. tevreden gesteld met de opvang in

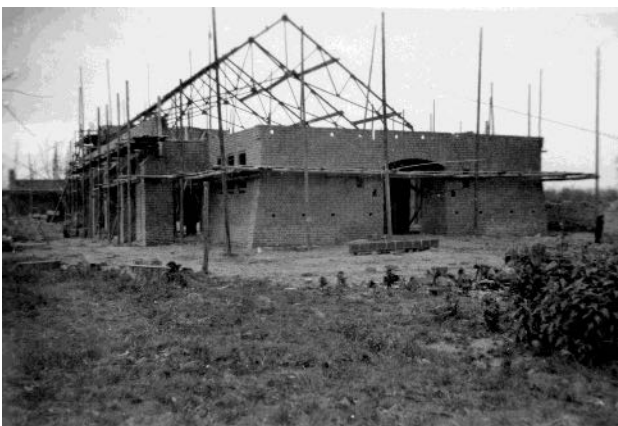

nog resterende schuurtjes. Langzamerhand kon men in huisvesting verbetering brengen door het bouwen van barakken. Door gebrek aan materiaal duurde het weer weken voordat een tweede barak bewoonbaar was. Ook in een grote schuur bij Jan Bus op de Woerd waren arbeiders ondergebracht. Het aantal vreemde arbeiders bedroeg eind 1945 circa 300. Een andere moeilijkheid was het verschil in lonen tussen arbeiders uit de stad en arbeiders van het platteland. Als men dichtbij huis in een grote stad meer kon verdienen, bleef men natuurlijk niet voor minder loon in een verwoest dorp. De bouw van noodwoningen gebeurde in een laag tempo. De aanvoer van materialen kwam te traag op gang. Toegewezen materialen zoals stenen, hout, cement en dakbedekking, die per auto van de opslagplaatsen gehaald moesten worden, konden door gebrek aan vervoer niet tijdig op de plaats van bestemming gebracht worden.

Journalisten schreven te positief

De Gelderlander 14-11-1945.

Tot 1 november zijn alleen al door de Gendtse vaklui meer dan 40 zwaar beschadigde en plm. 175 minder zwaar beschadigde woningen hersteld. Zeer vele schuurtjes en kippenhokken zijn zo goed als mogelijk tot noodwoningen ingericht. De bewoners weten het interieur soms gezellig en aardig op te knappen. Een half vernielde garage van Schaars is tot voorlopige noodkerk omgebouwd. De jongens- en de meisjesschool zijn sinds 1 september 1945 in gebruik. In totaal zijn aan genoemde herstellingen 1.000.000 stenen en plm. 1200 m³ sloophout verwerkt. Sloop- en opruimingswerk geschiedt alleen door Gendtse arbeiders. Er zijn plm. 200 huizen gesloopt. Meer dan 1.500.000 stenen zijn gebikt en ruim 15.000 m³ puin is afgevoerd. Aannemers van elders herstel-

De bouw van de noodkerk.

len de R.K. pastorie, de beide scholen en het zusterklooster.

De bouwwerkzaamheden verlopen voorspoedig.

De noodkerk in gebruik 1946.

Reactie van de plaatselijke arts

In die tijd verschenen in dagbladen misleidende stukjes, die aan buitenstaanders de illusie gaven, dat de toestanden in de Betuwe in zeer snel tempo goed werden of zelfs ten dele reeds bevredigend waren. Artikeltjes die het idee wekten dat door de zorg van de overheid van het verwoeste gebied haast een el dorado gemaakt werd. Je werd er tenminste van alles voorzien.

Spoedig ingrijpen nodig, 7 december 1945.

Hoe het gaat in andere verwoeste streken weet ik niet. Ik vrees, dat het niet veel beter zal zijn dan bij ons. Slechts met bitterheid kon ik de berichten lezen, dat de heren achter de schrijftafels van de diverse bureaus met voldoening op hun werk lieten terugzien. Mochten zij zich echter van het werkelijke resultaat van hun papierlawine overtuigen, over auto's en benzine zullen de heren wel beschikken, dan ben ik te allen tijde bereid om hen door mijn praktijkgebied rond te leiden. Uit ervaring weet ik, dat zij blij zullen zij, als zij de beklemming van het verwoeste gebied weer kunnen verlaten.

De woontoestanden zijn slecht, vele noodwoningen staan wekenlang op een dak te wachten. De kleding is alledroevigst; de bedekking onvoldoende, want lakens heeft bijna niemand. Schoeisel, zelfs klompen zijn niet te krijgen.

Ik weet een noodwoning met drie slaapkamertjes, ieder van amper 2 maal 2 meter waarin drie gezinnen huizen, terwijl in de keuken-woonkamer bij slecht weer de was van twee baby's en nog drie kinderen onder de 4 jaar moet drogen. Ik weet een gezin waarin de vader en moeder het jongste kind-

je 's nachts tussen zich in moeten nemen, anders werd het met blauwe voetjes wakker van de kou. En dan konden zij, schrik niet het dunne dekentje uit het kinderledikantje over hun eigen bed leggen.

Twee voorbeelden uit zeer vele. Ik zou er tientallen kunnen aanhalen en zelfs nog droeviger gevallen. Zo gaat het in de hele Betuwe. Het resultaat na 7 maanden bevrijding. En geloof mij, niemand

Dokter J.C. Burg.

hoeft tegenwerpingen te maken of plaatselijke instanties te beschuldigen, voordat hij zich persoonlijk op de hoogte is komen stellen, hij kan niet oordelen. Snelle hulp met alle ook maar enigszins beschikbaar materiaal komt heus niet te vroeg, doch is dringende noodzaak, voordat de

sneeuw door kieren van daken en deuren en door scheuren in muren gaat stuiven.

J.C. Burg

Huisarts in Gendt (Over-Betuwe)

Schade-overzicht

Tussenstand 29 maart 1946

Begin februari 1946 waren er in Gendt 3706 inwoners.

Geheel verwoeste huizen	99
Gezinnen, allemaal getroffen	670
Onherstelbare woningen	185
Noodwoningen gereed, op verschillende locaties gebouwd	18
In aanbouw	82
Noodwoningen Zandvoort bewoond	20
Woningen Kruisstraat, 7 april aanvaard	18
Woningen Raalt nog in aanbouw	44.

Juni 1947 werden de eerste woningwetwoningen in de Dijkstraat in gebruik genomen en waren er nog 32 in aanbouw.

De noodkerk was zo gebouwd dat hij later door een kleine verbouwing als verenigingsgebouw ingericht kon worden en telde 650 zitplaatsen.

Woningen aan de Dijkstraat.

Het gebouw van de Boerenbond dat ook beschadigd was, was snel hersteld en tevens uitgebreid, zodat de opnieuw beginnende boeren van Gendt weer materialen en voedsel voor hun dieren konden verkrijgen. Ook werden er in het begin bijeenkomsten gehouden in het gebouw van de ABTB, omdat er geen ander gebouw in de dorpskern beschikbaar was. Alleen Jan Aarntzen op 't Hof in Hulhuizen had een grote zaal ter beschikking.

Marshallhulp

Na de Tweede Wereldoorlog lag een groot deel van Europa in puin waaronder ook Nederland.

Niet alleen grote steden, maar ook dorpen zoals Gendt hadden hulp nodig om de boel weer op te kunnen bouwen. Er was een enorm tekort aan financiële middelen om de noodzakelijke importgoederen die nodig waren te kunnen betalen en er viel niets te exporteren. Amerika had flink verdiend aan de wapenindustrie en bood Europa financiële hulp aan. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, George C. Marshall, kwam met een plan, het zgn. Marshallplan. Het plan had twee doelen: economische hulp en Europese samenwerking. De Verenigde Staten zouden miljarden dollars schenken aan de Europese landen, zodat zij daarmee Amerikaanse hulpgoederen konden kopen. In Nederland werd positief gereageerd op het Marshallplan. Zelfs op alle Nederlandse scholen werd het plan aan de kinderen uitgelegd en konden kinderen hun ideeën op papier zetten in de vorm van een tekening. Het Marshallplan hield in dat Nederland een kar nodig had, maar dat er geen wielen waren voor de kar. Daarom zou Amerika ons de wielen schenken. Ook op de Gendtse scholen werden tekeningen gemaakt en de vier mooiste werden naar Den Haag gestuurd.

Vlnr. Wim Tap, Jan Tap, Antoon Verkuil en Henk Klaassen.

Op 2 april 1948 liep het eerste schip, De Noordam, met Amerikaanse hulpgoederen de Rotterdamse haven binnen. De goederen waren door de Nederlandse overheid en ondernemers ingekocht, maar betaald door de Amerikaanse regering. De Nederlandse afnemers stortten de waarde van de goederen op een speciale rekening bij de Nederlandsche Bank. Van dit geld werden weer wederopbouwprojecten gefinancierd.

Eind 1948 konden de woningen aan de Schoolstraat en aan de latere Van Halstraat in gebruik worden genomen. Bewoners waren onderwijzers van de scholen, gezinnen uit noodwoningen en mensen die echt slecht gehuisvest waren. In de noodwoningen konden jonggehuwden weer een toekomst opbouwen.

Hulporganisaties en gemeenten

Buiten Herstel Gelderland, een instantie voor de wederopbouw van huizen, noodwoningen en andere gebouwen, waren er ook nog hulporganisaties voor andere doeleinden, zoals de plaatselijke afdeling C.A.B.O., het Comité Actie Belangen Oorlogsgetroffenen en de L.C.O. Landbouw Crisis Organisatie.

Het plaatselijke H.A.R.K., Hulp Actie Rode Kruis, 1944-1945 werd bijgestaan door het H.A.R.K. comité Weesp. De I.K.O., Inter Kerkelijke Organisatie, zorgde voor huisraad, dekens, enz.

Gendt was geadopteerd door de gemeenten Weesp, Weesperkarspel, Muiden, Jutphaas en Zeist die de glasacties organiseerden, genaamd Ruiten Troef, waardoor kapotte ruiten vervangen

OPENBARE AANBESTEDING

Namens zijn opdrachtgevers, de heren H. J. A. COOPS, C 100 en J. S. WIJNANDS, A 115 te Gendt zal ondergetekende in het

OPENBAAR AANBESTEDEN

overeenkomstig het Aanbestedingsreglement W.B.

A. Het bouwen van een woonhuis met café en kapperszaak, a.d. Dorpsstraat te Gendt;

B. Het bouwen van een woonhuis met winkel en werkplaats, a. d. Dorpsstraat te Gendt;

C. Massa van A. en B.

Bestek en tekening zijn verkrijgbaar bij ondergetekende, tegen betaling van f 10.— per stel van A en B, of zij worden toegezonden, na ontvangst van postwissel à f 10.25 (is f 20.50 voor A. en B.) rest. f 5.— per stel.

De aanbesteding vindt plaats op **Maandag 22 Dec. a.s. om 11 uur** in café H. J. A. Coops, Dorpsstraat te Gendt.

De architect J. P. CORNELISSEN
Groesbeekseweg 4, Nijmegen.

95450

Geheel rechts, het pand van Jan Wijnands.

konden worden. Ook de gemeenten Amersfoort, Sneek, Rijssen en Azewijn hielpen Gendt mee opbouwen. De meisjescolonnes uit Brabant werkten in de gezinszorg. Er waren dus vele instellingen aan het werk om Gendt er weer bovenop te helpen.

Cato en Dora Scholten voor de veeschuur van strobalen.

Wederopbouw boerderijen

De eerste boerderijen in puin

Op 2 oktober 1944 werden de boerderijen van Jan Scholten, Jan van der Heijden (Gendt), Gerardus Roelofs en van Piet van Loon (Haalderen) in brand geschoten. Hierbij vielen drie slachtoffers.

De boerderij van Jan Scholten.

Kort hierna werd het oorlogsgeweld heviger en op 13 oktober 1944 moesten alle Gendtenaren op last van de Duitsers Gendt verlaten; de evacuatie was een feit.

Na terugkomst van de evacuatie eind mei werd zichtbaar hoe Gendt in die zeven maanden verwoest was. Tot de verwoeste boerderijen behoorden in de

Zandvoort: de boerderijen van Thijs Buurman, Jan, Hent en Dietje Jeurissen en Wim Rasing,

Zandvoortsestraat: de boerderijen van Jan Andriessen en Wim van Luenen.

Hemelstraat: de boerderijen van Bart Nienhaus en Chris Meurs.

Boerderij van Wim van Luenen (later Jan Buijing).

Broeksestraat: de boerderijen van Jan de Haas (voorheen Gaasbeek), Bernard Hendriks en Rudolf Rutjes.

Boerderij van Henk Leenders, de Welderman.

Flierensestraat: de boerderijen van Dorus Arts, Bertus Roelofsen, Martinus Roelofsen, Jan Leenders, Willem Meurs en Antoon Aldering.

Woerdsestraat: de boerderij van Piet Peters. (Engel)

Olyhorststraat: de boerderijen van Martinus Berns en Nol Leenders.

Boerderij De Geer van Roelofsen.

Waaldijk: de boerderijen van M. Burgers en Hend Scholten.

Galgendaal: de boerderijen van Piet van Driel, Willem Hutmacher, Jan Burgers, Dos Pruyn en Johan Ederveen.

Kommerdijk: de boerderijen van Dorus Burgers, Wim Witjes, Willem van Meekeren en Jan Schouten.

Eerste steen van boerderij de Hagevoort 1950.

Boerderij van Johan Ederveen, de Hagevoort.

Herbouw boerderijen

Bij de verwoeste boerderijen werden noodboerderijen en stallen gebouwd en soms alleen maar een noodwoning. Om alles goed te kunnen overzien werd het al in 1940 opgerichte Bureau Wederopbouw Boerderijen ingeschakeld. Gendt viel onder het district Elst. Bij de bouw van de nieuwe boerderijen werd rekening gehouden met de wensen van de boerinnen: zij wilden geen onpraktische keukens en bedsteden meer en wel een toilet in huis. De Dienst Landbouw Herstel stond de boeren bij om een goede keus te maken wat betreft de boomaanplant en groente- en kweek.

Langstraat: de boerderijen van Nol van der Heijden, Berend Meijer, Grad Scholten, Gerd Salemink, Eb Peters en Jan de Haan.

Steenfabrieken

Het duurde te lang voordat de plaatselijke steenfabrieken weer op volle kracht konden produceren. Er moesten stenen aangevoerd worden van elders en dat nam door gebrek aan vervoer tijd in beslag. In 1946 draaide de Zandberg weer als voor de oorlog met een geheel nieuwe schoorsteenpijp. De Waalsteen produceerde al eerder maar kreeg in januari 1948 zware klappen te incasseren. Bij een hoge waterstand brak de dijk, die het steenfabriekterrein moest beschermen. Miljoenen rauwe stenen gingen verloren, zo ook bij steenfabriek Roswaard in Doornenburg.

Er heerste ontevredenheid in de kringen van de steenfabrikanten over de schaderegeling en uitkering. Er waren vele beloften gedaan maar niet nagekomen. Vol enthousiasme voor de wederopbouw van Nederland hadden de steenfabrikanten zich ingezet. De Waalsteen had door de oorlog f 200.000,- schade en de Roswaard f 485.000,- waarvan tot januari 1948 f 147.000,- was uitgekeerd. In de keerdammen bij deze twee steenfabrieken zouden mitrailleursnests zijn gebouwd tijdens de oorlog. Deze waren later van rijkswege hersteld maar bleken nu niet bestand voor het hoge water.

Tussenstand 29 maart 1946

Wederopbouw boerderijen	
Noodboerderijen gebouwd en bewoond	14
In aanbouw	8
Noodstallen, gebouwd en in gebruik	13
In aanbouw	16.

In 1947 konden enkele boeren hun nieuwe boerderij in gebruik nemen. Een aantal van deze boerde-

rijen kreeg een ingemetselde gevelsteen met een uit de vlammen oprijzende leeuw. De leeuw stelt de overwinning voor op de oorlog.

Tot in de beginjaren vijftig werden er nog wederopbouwboerderijen gebouwd.

Henk Klaassen

De Heuvel

Verslag lezing Michel Bongers op 20 april 2015

Michel Bongers hield zijn lezing voor een uitpuilende zaal in de Leemhof. Bongers vertelde dat hij voor zijn boek contact heeft gehad met oud-militair Richard Wackers en hier in de omgeving met hem heeft rondgereden. Deze Richard Wackers is, onder een andere naam, de hoofdpersoon in zijn boek *De Heuvel*. Het is een fictief verhaal dat speelt in 1974 waarin de man, een voormalige Duitse hospiksoldaat, terugblijkt naar de tijd die hij hier doorbracht in de oorlog. Vanuit zijn hotelkamer in het Wapen van Bommel van de familie Janssen gaat hij, samen met een beeldschone vriendin, op zoek naar informatie over zijn kameraad die in 1945 gesneuveld is op *De Heuvel*.

Bongers toonde na deze uitleg, begeleid door de muziek van *Het Dorp* van Wim Sonneveld, een grote reeks foto's van het vernielde Gendt van na de oorlog; foto's die Henk Klaassen speciaal voor deze avond had afgestaan, zodat er specifieke plaatjes uit Gendt te zien waren.

Na deze foto's die veel vertellen over de toestand, na de oorlog, wees Bongers op kaarten aan waar de strijd het hevigst was hier in de Over-Betuwe. Arnhem, Nijmegen, Oosterbeek en Driel zijn vaak in de publiciteit wanneer er herdenkingen zijn, maar ook in onze omgeving is hard gevochten. Vooral bij *De Heuvel* in Bommel, *De Hoek*, *Haalderen* en *Flieren*, want daar lag de scheidslijn tussen Duits en door de Engelsen herwonnen gebied. Op het Dominicanerklooster hing een wit laken. Het was een veldhospitaal voor de gewonden; kinderen werden er geboren en er waren nog kerkdiensten.

Bongers vertelde verder over de lichtbundels, die vanuit Berg en Dal en Beek heel Bommel, Gendt en Doornenburg in het licht konden zetten en over de Biber (zie ook blz. 30-33).

De moeilijke tijd die de mensen doormaakten is niet makkelijk te beschrijven. Velen willen er ook niet over praten, maar toch zijn er verhalen opgeschreven. Een daarvan is van Rie Rouw. Zij was toen 14 jaar en hield een dagboek bij. Rie Rouw kon ook goed tekenen en een tekening van haar uit dat dagboek heeft Bongers gekozen voor de omslag van zijn boek, omdat zoveel facetten van de oorlog daarin te vinden zijn. In het boek van Bongers staat een foto van Rie met haar zusjes.

Door de ondergrondse werd het nieuws verspreid. Meestal waren dat pamfletten. Louis Frequin die voor de Gelderlander werkte en als standplaats Huissen had, heeft, nadat de Gelderlander door de Duitsers verboden werd in 1942, in het verzet meegewerkt aan bladen als de *Maasbode* en het *Kompas*. Daarvoor is hij twee keer opgepakt. In Gendt was Thé Nissen correspondent voor de *Gelderlander*.

Extra Gendts informatie op deze avond vormde het verhaal van Piet van Hal, die gearresteerd werd, omdat hij distributiebonnen zou hebben verstrekt aan onderduikers. Hij stierf aan uitputting in kamp Buchenwald, twee maanden voor het einde van de oorlog. Verder het verhaal van Truus Rasing-Terwindt, die door een granaat gewond werd aan haar arm, terwijl ze zwanger was. Haar arm werd geamputeerd en met andere gewonden ging ze naar Soest, terwijl haar man geëvacueerd werd in Keijzenborg. Na enkele maanden vonden ze elkaar pas weer terug. Eef Kregting werd overigens bij dezelfde aanval getroffen.

De lezing werd afgewisseld met liedjes en filmbeelden van artiesten die in die tijd optraden voor de soldaten zoals The Andrew Sisters met *Bei mir bistu shein*, Marlene Dietrich met *Lily Marlene* etc. Vera Lyn, met *Land of Hope and Glory* vormde de afsluiting.

Ria Schouten-de Haan

Spoke of fantezie-re?

Wâ wâejde 't hard, wâ gieng 't d'r op
't Was zwat gin doewn mette wiend op kop
Blaoi van de bome vloge dör de loch
En ekkes trug gien 'k zwat uut de boch

Daor stoekte 'k ôk nog us hard dör 'n del
En mette mik op 't zaol, now dan wit gi'j 't wel
'k Begos te hechte en van pien te krampie-re
En wis ekkes nie hoe 'k alles mos bestie-re

Mar laoter, toen de pien wâ af gieng neme
Kreeg 'k medeem wer ni'je probleme
Toen 'k verders de diek af wou gaon ri'je
Schampte mien 'n brommert, links bezi'je

'k Viel aon de grond en ston drek wer op
Mè'r gat ie de boks en 'n bult aon de kop
Dör die boeks was 'k 'n aordig endje deur gegleje
En die kjel mettie brommert was drek verders ge-
reje

En daor stao'j dan te kie-ke dâ was hee nie mooi
Dan bu'j mar allinnig en bar ien de knooi
Toen bun'k van d'n afweg ien de legtere gegaon
Umdâ'k daor onder 'n klein huuske zag staon

'k 'Begos te roe-pe want d'r was hee gin bel
Toen rie-p daor iemes: ja 'k hör ow wel
Daor kwam ienins 'n bar oud vröwke aon
Die schrok zich kepot toen ze mien zô zag staon

Ze twiefelde ekkes mar begos toen te praote
Mar toe kreeg ze ienins mien bene ien de gaote
Ze rie-p: kom kie-ke kom kie-ke daor stee mien 'n
kjel
Die hé hee gin boks aon gi'j zie zo zien vel

Mè mien korte boks aon doch 'k hoe kan 'k hier e-
weg?

Want die's nie goed ien de kop wâ kreeg 'k 't
slech

En nè toen 'k prebie-rde d'r vandeur te gaon
Kwam d'r ienins 'n djen vör mien staon

Ze zei: now gleuf 'k dâ'j van streek bun gerak
Mar blief gi'j mar rustig en op ow gemak
Ik hiet Mieneke of zeg gi'j mâr Mien
Stao nie zô te draëje, kom gi'j d'r mar ien

Mien zei: Moed zag nog nie erders 'n nakse kjel
Vâd drig 'n sjop, now dan wit gi'j 't wel
Dan ku'j niks mer zie-n want alles zit d'r onder
En asse ow dan naks zie, is schrik ôk gin wonder

Al gauw wier 'k wèrem want de kachel was heit
En Mieneke waste mien schaoi mè wâ nattigheid
Toen't klaor was zien wi'j same naor bute gegaon
Toe hê'k hör bedank en bun naor huus gegaon

Zo gieng 'k al gauw op huus op aon
Ien wiend en rège he'k bar deurgedaon
Thuus bi'j d'n herd bun'k d'r over gaon praote
Achteraf gezie-n hâ'k dâ beters kunne laote

Al mie bruurs en zusters, mar ôk vâd en moed
Zeije: wâ'j mee hê gemak is raor en nie goed
Daor stee hee gin huus en daor's helemaol niks
Gi'j bun aon't fantezie-re en dâ hê'j goed fiks

Kan 'k bi'j ow nog meer smoesjes bestelle?
Dâ vroeg vâd, of zâl 'k mar drek de dokter gaon
belle

Iets dug nie mer bi'j ow ie de kop
Um zô te praote over 'n kjel ien 'n sjop*

Dâ'j um bun gekloot dâ kan 'k wel zie-n
Mar 'n vröwke en 'n djenje gi'j nuumde hur
Mien?

Wi'j gaon d'r drek mar us ekkes op aon
Laowe as 't dreug is mar die ka-nte uut gaon.

D'r was hee niks te zie-n toen wi'j daor kwame
Wel 'n afrit naor de legtere dâ zage wi'j same
En hoe 'k ôk bleef praote, wie-ze en keek
D'r was hee gin huuske of iets wâ d'r op leek

*sjop betekent hansop

Now bun'k 'n stuk verders, al 'n ouwe kjel
Gerimpeld en mè'r 'n kwak kepers ien mien
vel
'k Wit dà nie alles wâ'k schrie-f as waarheid
over kum
Mar a'j 't nie gleuf, dan schud gi'j de miene
mar um.

Tekst: Herman Buurman
Tekeningen:
Wilma Schouten-Kregting

'k Meinde dà'k gek wie-r mar toen hè'k verders
gedoch
En hè'k de minse van de Historische Kring be-
zoch
Toen'k vroeg hè daor vroeger 'n huuske gestaon
Zien ze al drek aon't zuke gegaon

En ja, op die plek hâ'r 'n huuske gestaon
D'r wônde drie minse dà hâ dus bestaon
Dâ ware twee minse die hadde 'n kiendje
Ze hiette Grad en Mina en't djenje was Mientje

Ien de tied van d'n oorlog, al 'n hortje geleje
Wônde zullie daor, bi'j d'n afrit beneje
Mar toen is bi'j die minse 'n bom gevalle
Alles was weg, ze ware dood mè zien alle

't Mô daor spoke, zit mar nie te mie-re
Daor ku'j ow nie mer aon vergalepie-re
Al dukker hadde minse gezeid: a'j daor lop
Zie'j wel us 'n kjel die daor lup ien 'n sjop.

Umdâ'r 't ech is gebeur, 't is wezelik waar
Hé'k ers gedoch, daor bun'k mooi mè klaor
Mar ze ware d'r wezelik toen'k daor ston mè mal-
leur
En't is toch wel hêvig as dà zomar gebeur

Bi'j de Kring is'n kjel die schrie-f en praot plat
Mè hum hè'k 't d'r dukker over gehad
En toen tie vroeg: mag'k daor over schrie-ve?
Want zô'n verhaol mô bewaord gaon blie-ve

Toen hè'k gezeid: schrie-f gi'j dà mar op
En ôk van die kjel die daor lup ien zien sjop
En van dà huuske waar'k ech ien hè gezète
Want a'j dà nie opschrie-f dan wôr 't vörgète

Reclameslogans

*Herman Buurman verzamelt oude reclameslogans.
Mocht u er een weten, stuur ze hem:
trend.plan@hetnet.nl. Wie weet heeft hij die nog
niet. Onderstaande komen uit zijn verzameling.
Denk maar eens na welk bedrijf bedoeld wordt. De
oplossing staat op de een na laatste bladzijde van
dit kringblad.*

1. Het aroma komt je tegemoet
2. Ze zei meneer tegen me
3. Wat er ook gebeurt
4. Even Apeldoorn bellen
5. Foutje bedankt
6. Ik ga bij Japie wonen
7. Wast een berg, kost een beetje
8. Koning, keizer, admiraal, ... kennen ze alle
maal
9. Geen cent teveel
10. Alleen als ie ijs- en ijskoud is
11. Ken ik effe vange?
12. Gadverpielekes, da's pas lekker
13. Mijn moeder zegt dat het goed voor me is,
omdat er veel pitamientjes in zitten
14. Goed gedaan, jochie.

Oude Ganita mare artikelen (bij ons te lezen of voor € 0,15 per pagina te bestellen bij ons)

Auteur	Onderwerp	Pag.	Jaar
Geert Visser	De opstand van de Bataven tegen de Romeinen	2	2005
Tom Nahon	Zr. Jesualda Kwanten en De Enter	2	2005
Harrie Scholten	De Marseillaise klonk voor Tieske	2	2005
Diverse auteurs	Na de evacuatie	2	2005
Dhr. Cohen	1943-1944: Joodse onderduikers in Gendt	13	2005
Henk Klaassen	De Gendtse paardenmarkt	8	2005
Geert Visser	Waterbeheersing in de Gendtse dorpspolder, deel 2	7	2005
Yvonne de Boer	Scheepsexplosie vlak over de grens	4	2005
Ron van Maanen	Tuinbouw in Gendt in de crisisjaren 1929-1941	4	2006
Harrie Scholten	De sprauwejager en eregalerij van de orde	2	2006
Yvonne de Boer	De puzzelstukjes na de explosie	3	2006
Henk Klaassen	Buurtschap Zandvoort	6	2006
Geert Visser	J.G.W. Merkus van Gendt als genieofficier	2	2006
Martien Dinnissen, e.a.	38 jaar Gendt (herinneringen)	5	2006
Yvonne de Boer	Een mannelijke Mona Lisa	4	2006
Harrie Scholten	Het Gendtse voetveer	2	2006
Ron van Maanen	Kleine tuinders met platglas in Gendt rond 1940	3	2006
Geert Visser	Een curieus boek (beleg van Maastricht 1579)	2	2006
Henk Klaassen	Godsdienstige roeping in Walburgen en Galgendaal	3	2006
Yvonne de Boer	De een zijn dood (Pompeii en Herculaneum)	3	2007
Henk Klaassen	300 Jaar Pannerdensch Kanaal	7	2007
Harrie Scholten	Zware tijden in Gendt (ziektes e.a.)	7	2007
Pastoor Eppink	Zijn aantekeningen	3	2007
Yvonne de Boer	Gendtse Canon	3	2008
Yvonne de Boer	Het St. Jozefgesticht	4	2008
Henk Klaassen	Visserij bij Hulhuizen, Doornenburg en Millingen	7	2008
Yvonne de Boer	Een kleine honderd jaar geleden (H. Verhoeven)	5	2008
Mia Gerrits-Bouwman	Stamboom - Verre Verwanten	4	2008
Yvonne de Boer	Annie van de Poelwijk	4	2008
Henk Klaassen	Boerderij de Loohof en zijn bewoners	5	2008
Gerard Janssen	Naamgeving nieuw zorgcomplex	4	2008
Geert Visser	Woonstichting Gendt: 40 jaar Zorg voor Wonen	9	2008
Yvonne de Boer	Baden in Weelde, tentoonstelling Herculaneum	3	2008
Henk Klaassen	Boerderij 't Kraaijenbosch en zijn bewoners	5	2008
Geert Visser	Door de Duivel Gescheten, boek M. Arends	2	2008
Henk Klaassen	Laatste woning van voor de oorlog in de Zandvoort	2	2008
Yvonne de Boer	De oude letters DE BATAVEN zijn terug	2	2009
Henk Klaassen	Een kleispoor door Gendt	6	2009
Eric Blankert	Bijenteelt in Gendt en Omstreken	3	2009
Henk Louwes	IJzer uit de regio	4	2009
Ria Schouten-de Haan	Door de Duivel Gescheten	4	2009
Geert Visser	Twee eeuwen Gelderse bakstenen, boekbespreking	2	2009
Geert Visser	De Canon van Lingewaard, boekbespreking	2	2009
Henk Meijer	IJs en kou in de Oorlogswinters	2	2009
Harrie Scholten	De Ring	1	2009
Piet Peters	Tabak in de Tweede Wereldoorlog	1	2009
Gerard Janssen	Een Gendts pijpje	1	2009
Geert Visser	In memoriam Tom Nahon	2	2009
Geert Milder	Hittenri-jer bi-j Hannusboas	2	2009
R. Peters/H. v. Groezen	Pro Corpore 1959-2009	2	2009

Auteur	Onderwerp	Pag.	Jaar
Henk Klaassen	Boerderij De Lootakker en zijn bewoners	4	2009
Ria Schouten	Tabaksteelt en haar geschiedenis, verslag lezing	2	2009
Harrie Scholten	Rond 1950	4	2009
Ria Schouten	Bakstenen en dagelijks brood, verslag lezing	2	2009
Willem Rasing	Genealogie Stijn Schaars	4	2009
Ria Schouten	IJzer in de regio, verslag excursie	2	2009
Yvonne de Boer	Wie kent Bernhard?	1	2009
Henk Klaassen	Distributie en de gevolgen	10	2009
Willem Rasing	Genealogie Kersenkoningin Renske Niënhaus	4	2009
Yvonne de Boer	Wie heeft informatie over vooroorl. burg.woning?	1	2009
Gerard Janssen	Een Duitse bever in de Gendtse polder	4	2009
Geert Visser	Kulturhus Gendt	1	2009
H. Klaassen/Y. de Boer	Vervolg en antwoord wie kent Bernhard	3	2010
? Schouten	Verhalen over het oude Hulhuizen	4	2010
Henk Klaassen	Oostenrijkse kinderen naar Nederland en Gendt	3	2010
Frans Hendriks	Een verhaal uit de Tweede Wereldoorlog	4	2010
Yvonne de Boer	Gezocht en gevonden: burgemeesterswoning	4	2010
Ria Schouten	Het beestje moet een naam hebben, verslag lezing	1	2010
Willem Rasing	Genealogie Schutterskoning/koningin Hetem	4	2010
Yvonne de Boer	Warenhuis Van Driel/Catootje	1	2010
Wim Kregting	De lagere jongensschool in Gendt, 80 jaar geleden	4	2010
Geert Visser	De pastorie tegen meester Sjaak Metzer	9	2010
Tom Nahon †	Herinneringen oud-collega's Hylkema en Leferink	2	2010
Sjé Reumes	Tom Nahon zoals ik hem kende	2	2010
G. en U. Rademakers	De tijd gaat voorbij – herinneringen blijven	2	2010
Gelderlander	Onderwijzer is vertrouwensman kinderen	2	2010
Ben Cornelissen	Opstel over de eerste klas	3	2010
Geert Visser	Twee eeuwen lager onderwijs in Gendt	6	2010
	Herinneringen aan Tom Nahon	2	2010
Geert Visser	Terugkeer van het openbaar onderwijs: Tichelaar	6	2010
Ria Schouten	Waalbeelden, perspectief uit het verleden, lezing	2	2010
Yvonne de Boer	Excursie Hartenstein, verslag	1	2010
Yvonne de Boer	De Dries: een spraakmakende wijk	9	2010
Henk Klaassen	6 Oktober 1944	3	2010
Ria Schouten	Puzzels uit de Tweede Wereldoorlog, lezing	2	2010
Willem Rasing	Genealogie Kersenkoningin Heike Schamp	4	2010
Henk Meijer	Herinneringen aan de verkeners	1	2010
Henk Klaassen	Jo van der Meulen, burgemeester (1946-1960)	6	2011
Yvonne de Boer	Schipper mag ik overvaren?	8	2011
Ria Schouten	Kastelen, adellijke huizen en kerken, lezing	3	2011
Willem Rasing	Genealogie Schutterskoning/koningin Basten	5	2011
Harry Peters	Het bevrijdingsmonument	1	2011
Geert Visser	In memoriam Harrie Scholten (1932-2011)	2	2011
M. Dinnissen	Over ouwe Poasgebruke in Gendt	1	2011
Ria Schouten	Films uut de ouwe deus, verslag filmavond	1	2011
Ria Schouten	Rondje Gendt, verslag dia-avond	2	2011
Henk Klaassen	Harmonie St. Cecilia – St. Caecilia	5	2011
Geert Visser	De oudste schetskaart van 'Gendt'	5	2011
Willem Rasing	Genealogie Bertus Janssen	5	2011
Gerard Janssen	Terug van weggeweest, wapenleeuwen	4	2011
Yvonne de Boer	Verslag excursie Florence Nightingalemuseum	1	2011
Henk Klaassen	Bevrijdingsmonument	4	2011
Yvonne de Boer	Een aanslag op de Heer van Gendt	3	2011

Auteur	Onderwerp	Pag.	Jaar
Henk Klaassen	Postbesteller Gert van Alst	6	2011
Willem Rasing	Genealogie Kersenkoningin Daphne v.d. Mond	4	2011
Gerard Janssen	Een nieuwe poort Huis te Gendt	3	2012
Henk Klaassen	De familie Van Hasselt	7	2012
Herman Buurman	De Germanen, dialect	1	2012
Ria Schouten	Cultuurhistorie als aanjager, lezing J. Mulder	2	2012
Geert Visser	Raadslid J.J. van Eck, luis in de pels?	6	2012
Willem Rasing	Genealogie schutterskoning/in Janssen-Roelofs	4	2012
Herman Buurman	De Romeinen, dialect	2	2012
Yvonne de Boer	Lootakkers I en II, meer dan 35 en 25 jaar oud	8	2012
Redactie	Verslag lezing G. Visser geschiedenis van Gendt	3	2012
Ria Schouten	Park Lingezege, verslag lezing	2	2012
Willem Rasing	Genealogie Harry Rensen	4	2012
Yvonne de Boer	Glas-in-loodramen bibliotheek	1	2012
Chris van Asperen	De gezondheidssituatie in Gendt rond 1870	8	2012
Onbekend	De jaren twintig	1	2012
Yvonne de Boer	Reliëfs in de raadszaal	2	2012
Herman Buurman	Umstebjud	3	2012
Henk Klaassen	Gemengd koor Jubilate bestaat 40 jaar	4	2012
Yvonne de Boer	Maandag: wasdag	3	2012
Willem Rasing	Genealogie prins Pieter de Heraut, Rasing/Arnts	4	2012
H. Klaassen/G. Witjes	Schoenmaker blijf bij je leest	1	2013
Y. de Boer	Jaarverslag 2012	1	2013
Ria Schouten-de Haan	Koude winters, warme feesten, verslag lezing	1	2013
Geert Visser	De slet onder de Gendtse gebouwen	7	2013
Herman Buurman	Claudius Clojanus, Hoogmoed, dialect	1	2013
Willem Rasing	Genealogie Koningspaar W. Venselaar-I. Gielen	1	2013
Henk Klaassen	Veel munitie in de Zandvoort. 't Broek en Flieren	1	2013
Mia Gerrits-Bouwman	Mystiek Rivierenland	1	2013
Yvonne de Boer	Verwarring rond de Nonnenkamp	1	2013
De Gelderlander	Ruïnes langs de bevroren rivieren	2	2013
Herman Buurman	Umstebjud, Knilles wil 'n meid, Samen werken aan dialect	3	2013
Willem Rasing	Kersenkoningin 2012 Nicky Kuster met kwartierstaat	4	2013
Robert Braam	Into the Island	1	2013
Ria Schouten	Verslag 30-jarig jubileum en presentatie 2e boek HKG	1	2013
Yvonne de Boer	Huis te Gendt en zijn bewoners	6	2013
Ria Schouten	Films uut de ouwe deus	1	2013
Geert Visser	Een kwart eeuw triathlon in Gendt	6	2013
Yvonne de Boer	Vissersdorp Hulhuizen	6	2013
Herman Buurman	Claudius Clojanus	2	2013
Henk Klaassen	De fietsenmakers van Gendt	6	2013
Yvonne de Boer	De jonge Zonnebloem	3	2013
Willem Rasing	Kwartierstaat zr. Plechelma	3	2013
Ria Schouten-de Haan	Verslag excursie dijkmagazijn en veldschuur	1	2013
Yvonne de Boer	De gebroken Enter	1	2013
W. Rasing/G. Visser	Woord van de voorzitter(s)	1	2013
Yvonne de Boer	30 jaar Historische Kring Gente	5	2013
Willem Rasing	Kwartierstaat Sjaak en Ans Janssen—Koningspaar	4	2014
Herman Buurman	Naks	2	2014
Henk Klaassen	Er is een fietsenmaker bij gekomen	1	2014
Chris van Asperen	Hoe 'landelijk' was Gendt in 1932? Reclameborden	5	2014
Ria Schouten-de Haan	Verslag riviervisserij lezing van Aart Bijl	2	2014
Yvonne de Boer	Een halve eeuw veranderingen in Gendt, deel 1	8	2014

Auteur	Onderwerp	Pag.	Jaar
Herman Buurman	Dialectwoorden	1	2014
Henk Klaassen	Herbergen, logementen, kroegen, bars, cafés enz., deel 1	8	2014
Henk Klaassen	Kersenfeest en Open Monumentendag 2014	1	2014
Wim van Bon	Statuta Gannitensia	2	2014
Yvonne de Boer	Een halve eeuw veranderingen in Gendt, deel 2	8	2014
Herman Buurman	Clojanus, wie niet luisteren wil mô mar vu-le	3	2014
Willem Rasing	Kwartierstaat Silke van Logtestijn	3	2014
Ria Schouten-de Haan	Verslag lezing wederopbouwboerderijen	2	2014
Willem Rasing	Lijst wederopbouwboerderijen Gendt	1	2014
Henk Klaassen	Herbergen, logementen, cafés enz., deel 2	8	2014
Peter Langen	Toen ik nog klein was (Burchtgraafstraat)	2	2014
Willem Rasing	Kwartierstaat Narrenprins en –prinses Frank Hetem en Annita Berends	5	2014
Herman Buurman	Umstebjud	1	2014
Yvonne de Boer	Een halve eeuw veranderingen in Gendt, deel 3	6	2014
Herman Buurman	Dikdubbelt	1	2014
Henk Klaassen	Herbergen, logementen, cafés enz., deel 3	7	2014
	Publicaties Historische Kring Gente 1983-2004	2	2014
Ria Schouten	Verslag Excursie Dominicanenklooster en Mea Vota	2	2014
Henk Klaassen	Maria, Maagd der Armen	6	2015
Herman Buurman	Op den blotes ien de nattes	1	2015
Martien Niels	Mijn lagerschooltijd	2	2015
Yvonne de Boer	HKG verwelkomt 800ste lid	1	2015
Ria Schouten	Geschiedenis begraven door de eeuwen heen	2	2015
Yvonne de Boer	Verslag wandeling over Moscowa	1	2015
Peter Langen	Herinneringen aan de polder	2	2015
Herman Buurman	Awèr dik dubbelt	1	2015
Willem Rasing	Schutterskoning en –koningin Derks-Milder	4	2015
Geert Visser	Twaalfhonderd jaar kerken in Gendt	9	2015

Beschrijving: Gotisch Hervormde Kerk op fundamenteën van de Romaanse kerk uit de 12e eeuw gebouwd, in 1944 zwaar beschadigd en gedurende 1956-1959 gerestaureerd. Rechts op de achtergrond aan de Nijmeegse straat is de toren zichtbaar van de neogotische katholieke kerk van de H. Martinus, opgeblazen in 1944

Datering:

Vervaardiger: Onbekend

Locaties: Gendt Torenstraat 12

Volgens het Regionaal Archief Nijmegen is dit een foto van ons protestantse kerkje. Wij denken van niet, maar weten ook niet waar dit kerkje staat of gestaan heeft. Weet u het, mail het dan aan ons.

De rivierverdediging tegen Spanje in deze regio

Verslag lezing 9 februari met Ferdinand van Hemmen en John Mulder

Op 9 februari vond een lezing plaats over redoutes, in het Frans ook wel *réduit* of verbasterd naar het Hollands *ronduit*. Ze werden gebruikt voor een slimme verdediging met het water tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Tijdens deze strijd ontstonden de redoutes oftewel kleine en grotere gebouwtjes, wacht- of verdedigingsschans langs de rivieren Waal, Oude Rijn en IJssel.

De oorlog was een strijd tussen de Staatse en de Spaanse troepen. De Staatse (ook wel staatsgezinde of Staatse partij genoemd) was tijdens de Tach-

punt een verdedigingsfort, Schenkenschans genaamd. Langs de rivier de Waal tot Gorinchem en de Nederrijn-IJssel tot aan het IJsselmeer werden de redoutes geplaatst, de grotere bemand, zodat de soldaten de rivieren en het landschap en de eventuele bewegingen in de gaten konden houden. Diverse aanslagen konden zo afgeslagen worden, zoals bij Schenkenschans in 1598. Maurits hield er rekening mee dat de Spanjaarden van de kant bij Schenkenschans konden aanvallen, maar ook via de kant van de IJssel. Hij stationeerde zijn legertje

bij Oud Zevenaar. Zelfs de kerk werd in gebruik genomen, zodat ze zich in beide richtingen snel konden bewegen. De aanslag werd dan ook neergeslagen, zoals ook bij de Bommelerwaard in 1586.

Op de kaarten van onze omgeving is te zien dat er bij Malburgen een redoute stond. Dichterbij in Hulhuizen stonden er vier op een korte afstand van twee kilometer; in de Kommerdijk drie en op de scheiding Gendt/Haalderen stond er één die voor de Tweede Wereldoorlog nog bewoond werd door de familie Burgers (artikel Gannita Mare,

tigjarige Oorlog de groep opstandelingen tegen het Spaanse gezag, geleid door de Staten-Generaal van de Nederlanden. Onder andere prins Maurits van Nassau, zoon van Willem van Oranje en later zijn halfbroer Frederik Hendrik waren bevelhebbers. Door het slim vervlechten van afweer en water ontstond een formidabele linie, een evenknie van de befaamde Romeinse grenslijn, de Limes.

Schenkenschans

Terwijl de Spanjaarden waren afgezakt langs de Rijn, ontdekte Maurits dat de landtong tussen Waal en Rijn van onschatbare waarde kon zijn in de verdediging van Nederland, want via dit water kon de vijand de Betuwe in en was men snel in het hart van Nederland. Daarom bouwde men op dit

2014-2
Henk
Klaassen).
Het café
de Rond-
uit in
Bemmel
aan de
dijk, te-
genover
het Dijk-
magazijn,
was er
ook één.

Schilderij van de redoute aan de Waaldijk, waar eerst de fam. Hutmacher en later fam. Burgers woonde.

Links John Mulder en rechts Ferdinand van Hemmen.

Op gevaarlijke plaatsen stonden ze dus dicht op elkaar en op minder gevaarlijke plaatsen verder uit elkaar, maar wel zo dat ze elkaar konden waar-
schuwen.

Het verhaal van Ferdinand van Hemmen en John Mulder werd met veel belangstelling gevolgd door het publiek. Het was gezellig vol met zo'n 35 tot 40 aanwezigen en het was goed te bemen-
ken dat iedereen echt geïnteres-
seerd was in de geschiedenis van de
Schenkenschans.

Het onderzoek van Ferdinand van Hemmen en John Mulder is in opdracht van de gemeenten Linge-
waard en Rijnwaarden gedaan om de cultuur-historische waarden van dit gebied in kaart te brengen. De gemeenten willen deze waarden behouden en gebruiken om bijvoorbeeld het toerisme op een goede manier te bevorderen. Soms zijn er in het landschap nog overblijfselen van die tijd te zien, zoals een ver-
hoging, een terp, of een water dat waarschijnlijk een soort gracht is

geweest waar een redoute gestaan heeft. Verder zijn er meerdere oude kaarten waar de redoutes op ingetekend zijn. Bij herbouw zouden deze redoutes geschikt gemaakt kunnen worden voor Bed & Breakfast, een kinderattractie, trekkershutten en noem maar op.

Het hele verhaal rapport/essay van Ferdinand van Hemmen is te lezen op onze website: www.historischekringgente.nl, GENDT FEITEN, Oranje Limes: **Bakens van de 'Oranje Limes'** De riviervedediging met de Opstand (1568-1648); haar wachtposten, hun tijdloze betekenis als symbool voor een slim verbond met het water.

Ria Schouten-de Haan

Werkgroep treintje

Sinds enkele maanden staat het locomotiefje in de polder er weer puik bij. Is u dat ook al opgeval-
len? De werkgroep is druk bezig geweest met schuren, schilderen, onkruid verwijderen etc. Het was daarbij een verrassing dat op enige moment ook nog een prachtig hek eromheen verrezen is; het werk van een van de werkgroepleden. Dat hek stond al lang in de planning en zo maar opeens was het er. Heel hartelijk dank werkgroepleden voor jullie moeite. Jullie houden de naam van de HKG als goed bewaarder hoog! De mensen die zo ijverig gewerkt hebben zijn: Theo Bolder, Henk Klaassen, Kees van Oostwaard, Toon Scholten, Geert Schouten, Theo Schouten en Dolf v.d. Velde.

Verdwenen bedrijven

In Gendt denk je bij het woord bedrijven waarschijnlijk in eerste instantie aan het industrieterrein en pas daarna aan de steenfabriek in de polder. Tegenwoordig is de polder vooral een gebied om te recreëren, om lekker te wandelen, te fietsen of te zwemmen en te vissen; om te genieten van de natuur, de planten en bomen, de vogels en andere dieren. Toch is dat pas iets van de laatste tijd. Vroeger betekende de polder werkgelegenheid, industrie. Er waren heel veel steenfabrieken en daarnaast was er de visserij en scheepvaartindustrie. Deze bedrijven zorgden ervoor dat het grootste deel van de Gendtse bevolking werk had.

Polder

Voor de laatste decennia is er van alles veranderd. Daarvoor zorgde het project Ruimte voor de Rivier. Om overstromingen en hoogwater zoals in 1995 te vermijden moesten alle bebouwing en veeteeltbedrijven in de Gendtse uiterwaarden verdwijnen. Dat gold zeker voor de industriële bedrijven, maar ook de woningen die er al jaren stonden. Dan zou de Waal bij hoogwater de ruimte krijgen om over de uiterwaarden te stromen, waardoor de bocht bij Nijmegen niet teveel water ineens kreeg.

Maar plannen veranderen en toen eenmaal een nevengeul in de Waal bij Nijmegen in beeld kwam, hoefden bestaande bedrijven en woningen niet meer afgebroken te worden en mochten er in de polder zelfs weer woningen teruggebouwd worden, die eerder al noodgedwongen verdwenen waren. Bij het huis van Huisman (ooit de schuur van Villa Waalzicht van de eigenaar van de steenfabriek Derk van der Made) aan de Polder gaat binnenkort nieuwbouw plaatsvinden. De gebroeders Huisman verbouwden in het verleden die schuur tot woonhuis; dat was in de jaren twintig van de vorige eeuw. De kelders ervan zijn heel interessant, want in die kelder zat ooit een steenoven. Nu zullen die kelders waarschijnlijk bij nieuwbouw dichtgegooid worden en daardoor in ieder geval bewaard blijven.

De timmerwerkplaats en smederij Moskou aan de Waal is sinds 1962 gesloten. Hier werden de voor-

gaande veertig jaar werkzaamheden voor de steenfabrieken verricht, zoals het onderhoud van de lorries. De naam Moskou kreeg het bedrijf omdat het zo afgelegen lag. Toen de steenfabrieken een eigen werkplaats kregen, werd Moskou overbodig en kwam er nog enige jaren een jachtwerf in, zoals in de vorige Ganita mare (pag. 19 en 20) te lezen was.

De meeste steenfabrieken die ooit in de Gendtse polder stonden zijn weg of zoals de Waalsteen weer opgegaan in de Zandberg in Gendt. Het braakliggende terrein van de steenfabriek van Dorsemagen, de latere Gendtsche Waard, in de polder kreeg in 1970 een nieuwe en heel andere bestemming, namelijk als crossterrein. In Gendt bestond sinds twee jaar daarvoor de Motor en Automobiellclub Gendt (MAC-Gendt) die oriëntatieritten organiseerde voor auto's, motoren en bromfietsen. En niet alleen voor ouderen maar bijvoorbeeld ook voor de jeugd in Gendt (dan zal het trouwens toch wel met de fiets geweest zijn). De club wilde eerst een blijvend motorcrossterrein organiseren aan de Groenestraat in Gendt, maar dat stuitte op bezwaren van aanwonenden vanwege de geluids- en stofoverlast. De club, onder voorzitterschap van Karel Witjes, lukte het om nationale motorcrosses te organiseren en kreeg daarvoor dus de beschikking over het terrein in de polder. Dit gebied van ca. 5 ha kreeg de fraaie naam Gannita, de oude naam van Gendt. Op het circuit werden in het begin motorcrossen gehouden en sinds tweede Paasdag 1974 autoraces. In het begin was de belang-

stelling zo groot dat er problemen ontstonden met parkeren en toeschouwers op het parcours. Dat werd opgelost door de dijk dan af te sluiten, waar-

door er al minder mensen met de auto kwamen. Verder kwam er een laag hek rond het parcours van anderhalve kilometer om het circuit van de rest van de polder af te scheiden. Er kwamen een paar springbulten en een twee verdiepingen hoge kantine. Voor het bijwonen van de races moest entree betaald worden en door het hekwerk werd het onbetaald kijken behoorlijk bemoeilijkt. In eerste instantie leek het een perfecte plaats

voor de autosport want het lag afgelegen, waardoor de geluidsoverlast beperkt was, maar de geluidsnormen werden in de loop der jaren steeds strikter. De woonwijk de Dries mocht in de jaren zeventig nog gewoon gebouwd worden, maar toen de bouw van de Molenwijk in de jaren negentig gepland werd, was het Gannitacircuit een sta-in-de-weg, die de plannen dreigde te dwarsbomen. Doordat het circuit in 1997 gesloten werd, werd de Molenwijk mogelijk. In 1988 moest het terrein voor f 70.000,- gesaneerd worden, omdat de grond vervuild was met pyrietslakken, gestort ter ophoging van het terrein bij de steenfabriek in Gendt door de Duisburgse Kupferhütte

Het inmiddels verdwenen duikersbedrijf Bos controleerde en repareerde schepen als er onder water beschadigingen waren of een schroef vervangen moest worden. Er waren een paar mensen in dienst. Er kon zelfs onder water gelast worden. Het bedrijf was een witte raaf in de polder waar andere bedrijven vanwege milieuvervuiling al gauw in een kwaad daglicht kwamen te staan zoals bijvoorbeeld Smelterij en Schrootverwerking Hanstede. Deze firma was sinds augustus 1973 gevestigd in een persschuur van de oude steenfabriek. In het begin recyclede het oude gasmeters die volgens de wet niet op de vuilnisbelt mochten belanden. Later legde het zich voornamelijk toe op het terugwinnen van tin voor de elektronische industrie. De milieubeweging had vanaf het begin

bedenkingen tegen het bedrijf. Vooral 's nachts was er het nodige te doen, zo werd gezegd, want overdag was er natuurlijk controle. Hanstede Metaal B.V. verdedigde zich tegen alle kritiek en gaf aan dat zij vier ton hadden geïnvesteerd in een zuiveringsinstallatie en in het geluiddicht maken van het bedrijf. Het geluid buiten zou nog maar 45 decibel zijn, vergelijkbaar met iemand die fluistert. Ze hadden geen afvalstoffen want ieder stuk schroot wat binnenkwam, zou helemaal verwerkt worden.

Maar er was nog meer vervuulende industrie in de polder, waar de gemeente toch op een gegeven moment vanaf wilde. Een van die bedrijven was Mefigro, vroeger Smelterij De Waarden B.V.; sinds 1982 gevestigd in de polder. Het sloopte metalen onderdelen uit auto's, tanks en vliegtuigen en recyclede het. Het verbrandde ook fotografische mate-

rialen om zilver te winnen en vooral remblokken, waarbij werd gezegd dat asbestdeeltjes vrijkwamen. Het bedrijf werd daarom voor de rechter gedaagd en in een proefonderzoek werden weliswaar asbestdeeltjes gemeten, maar ruim onder de norm. Er zouden ook kabels worden verbrand. Jarenlang stelden omwonenden, de gemeente, provincie en de milieufederatie alles in het werk om het bedrijf te laten stoppen. Sinds 1996 opereerde het daarom zonder milieuvergunning. Het veroorzaakte volgens de provincie bovendien geluids- en trillingsoverlast. Pas in 2001 lukte het om het bedrijf een eerste slag toe te brengen, toen de Hoge Raad uitvaardigde dat het bedrijf uit het natuurgebied moest vertrekken. Intussen voerde Mefigro een andere rechtszaak bij de Hoge Raad vanwege hun bestuursaansprakelijkheid voor de schulden van Vlimeta, een bedrijf waarvan Mefigro enig aandeelhouder was. Met een veiling van de inboedel in de Herberg in Gendt leek de opheffing een feit. Mefigro wist een doorstart te maken, omdat het voor de Raad van State in 2001 aannemelijk maakte dat geen onbehoorlijk medebestuur van Mefigro verantwoordelijk was geweest voor het faillissement, maar dat het te wijten was aan andere omstandigheden. Het ontbreken van de jaarrekeningen was niet voldoende om hen onbehoorlijk bestuur te verwijten. Dit werd later bekend als het zgn. Mefigro arrest. De eigenaar, Michel Wouters v.d. Oudenwijer wilde er in 2007 een helihaven in de polder aanleggen, maar de gemeente verleende er geen vergunning

voor omdat het in strijd was met het bestemmingsplan. In 2008 werden na nog een uitspraak van de Raad van State twee milieuvergunningen ingetrokken en werd het bedrijf tijdelijk gedoogd in afwachting van de verhuizing. De eigenaar onderhandelde daarna nog jaren met de gemeente over de aankoop van het terrein met opstallen en een compensatie vanwege het stopzetten van het bedrijf om verplaatsing naar Duiven mogelijk te maken. De Dienst Landelijk Gebied kocht het terrein aan, maar dat bleek toch niet voldoende voor voortzetting van het bedrijf elders. Uiteindelijk werd het bedrijf in mei 2012 failliet verklaard.

Zo verdween wegens faillissement in 1982 (?) ook Euroblast, een staalstraalbedrijf, dat zich ondanks de nodige tegenwerking in de raad en van de Werkgroep Natuurbehoud Over-Betuwe toch in 1974 in de polder had mogen vestigen, omdat het de werkgelegenheid ten goede zou komen. Ze hadden het terrein van de steenfabriek van B.V. Waalsteenindustrie gekocht en behielden daarvan het kantoor- en kantinegebouw en de droogovenhal. De steenoven en andere gebouwen werden gesloopt. Er kwam een damwand en een straalhal op de Waaloever voor in de plaats en één werkhal op de plek van de steenoven. Ze hadden zich per se in de uiterwaarden aan de Waaloever willen vestigen, omdat de grootte van de te verwerken staalplaten vervoer over water noodzakelijk maakte. Maar uiteindelijk werden er hoofdzakelijk kabels gestript om koper te winnen en de rest werd verbrand: een belasting voor het milieu. Dat was de gemeente een doorn in het oog en het faillissement was daarom een uitkomst.

Frans van Neijenhof had een oliehandel annex bunkerschip aan de straat Polder aan de Waal. Het is nog geopend door Neelie Smit-Kroes. Hij nam daar ook chemisch afval in dat afkomstig was van de schepen. Hij stond als Carnavalsprins bekend als Frans de Geöliede. Na hem, sinds 1985, kwam er het inzamelstation van chemisch afval van de voormalige brandstoffenhandel Peter Ribbens B.V. Hij zorgde met zes schepen voor de inzameling en opslag van chemisch afval van sche-

pen. Afgewerkte olie, ladingrestanten, vuile poetslappen en filters werden van de schepen gehaald. Het depot bestond uit een bunkerstation, een ponton en een schip waarin afvalstoffen werden opgeslagen en gezuiverd. Aan de wal stond een laboratorium. Het inzamelstation was het grootste in Nederland en de afvalverwerking kwam grotendeels voor rekening van de overheid. Zestien mensen, voornamelijk ex-schippers werkten er. Vroeger had je trouwens bevoorraders van schepen, de zgn. parlevinkers. Te zijner tijd werd het een uitstervend beroep. In Gendt oefende Hennie Rooding dit beroep uit; hij meerde af bij het hiervoor genoemde bunkerschip. Later werd zijn bedrijf een soort drijvend supermarktje.

De milieubeweging kreeg intussen steeds meer voet aan de grond. In 1989 kwam er sinds een halve eeuw weer een ooievaarsnest in de polder door het comité Gendt nog Mooier. De Dienst Landelijk Gebied kocht in opdracht van de provincie behalve het Gannita circuit ook hectaren weiland op in de polder om een natuurgebied te maken, De Gendtse Waard, een onderdeel van De Gelderse Poort. Daardoor is het een fijn wandelgebied geworden met informatieborden van wat er allemaal te zien is.

Doornenburgsestraat

Nu was de industrie natuurlijk niet beperkt tot de polder. Je had een tijd lang een madenkwekerij aan de Doornenburgsestraat in Gendt die voor stankoverlast zorgde.

In de Doornenburgsestraat had Willem Seegers al ver voor de oorlog een timmerwerkplaats/houtzagerij. Hij maakte voornamelijk steenvor-

men voor de steenfabriek. Hij verhuisde, toen herberg De Kroon in 1928 afgebrand was, naar dit terrein op de hoek van de Markt en latere Torenlaan en bouwde daar een nieuw café en woonhuis en zette daar tevens zijn houthandel voort. Na de oorlog begon daar Van Heck een timmerwerkplaats, die nu is gevestigd op het industrieterrein Gendt/Bemmel. Toon Willemsen nam de timmerwerkplaats aan de Doornenburgsestraat over van Willem Seegers toen die naar De Kroon verhuisde. De firma Willemsen interieurbouw breidde daar in de jaren daarna flink uit. In 1989 werd het met sluiting bedreigd, omdat het in de openlucht de verfspuit voor tafels en stoelen gebruikte. Al sinds jaren zit het bedrijf nu weer op het industrieterrein Bergerden/Huissen.

Centrum

Maar ook in de Dorpstraat, in het centrum, zat vervuilende industrie. Dat zou je daar niet zo gauw verwachten. Een routinecontrole in januari 1980 ontdekte dat het rioleringsstelsel ernstig verontreinigd en aangetast was door het lozen van o.a. chroomzuur door Nostra Chemie aan de Dorpstraat. Dat zat in het witte gebouw waar nu schoonheidssalon Kiriki (vroeger discotheek 007)

Nostra Chemie aan de Dorpstraat

zit. Het bedrijf had grote problemen met de gemeente om vergunningen te krijgen en was verdwenen toen er echt stront aan de knikker kwam. Er moesten jarenlang allerlei delen van de riolering in aanpalende straten vervangen worden, omdat zomaar delen van de weg opeens verzakten. Een kostbare geschiedenis.

In voorjaar 1992 kwam er een zuiveringsinstallatie in Gendt en werd al het rioleringswater gezuiverd in de Waal geloosd. Dat was een grote stap

voorwaarts en sindsdien is de Waal een stuk schonner geworden (maar niet alleen hierdoor).

Wie weet nog dat in de tijd dat koelkasten en diepvries heel bijzonder waren, er een vriesinrichting (1962) werd geopend van de Coöperatieve diepvries Kommerdijk aan de Waaldijk. Dat was de eerste van de drie. De andere kwamen niet veel later in de Zandvoort en Flieren. Het gebouw bevatte 40 gekoelde loketten. In de Dijkstraat zat

Het vrieshuisje aan de Kommerdijk.

trouwens al de diepvriesinrichting van Karel Gerrits. Die had ook loketten te huur. Daar was het hele gebouw een grote vrieskast, dus dit was niet beperkt tot de loketten.

Toch was het niet ideaal als je steeds voor vlees en dergelijke uit de opslag helemaal naar de vriesinrichtingen moest. Toen de meeste huishoudens een koelkast met diepvriesvak in huis kregen, waren de vriesinrichtingen niet rendabel meer en werden ze opgeheven.

Industrieterrein

Bij het officiële industrieterrein Gendt zou je natuurlijk de meeste milieuvervuiling verwachten,

Bomar aan de Biezenkamp 21 te Gendt.

maar dat viel mee. Bomar, maker van o.a. aluminium kozijnen, werd in 1987 zelfs uitgeroepen tot schoonste bedrijf. Natuurlijk was het niet overal zo netjes. Er was nogal vervuiling bij steenzagerij Aarntzen en er lag bij Snel Gendt Verpakking veel onnodige rotzooi. Bij de Verzinkerij Gendt aan de Biezenkamp werden zware metalen in het slootwater aangetroffen en werd er luchtvervuiling geconstateerd. De schoonmaakoperatie kostte toen in 1988 anderhalf miljoen gulden.

eveneens verloren bij de brand en een loods van NDT Nederland met aardewerk potten en keramiek voor tuincentra.

De Bemaco zat van 1977 tot 2011 aan de Langstraat. Het was een adviesbureau voor beton, staal- en funderingsconstructies en deed daarnaast zelf klein constructiewerk zoals trappen en hekwerken. Nu heeft het een vestiging aan de Houtakker in Bemmelen.

In 2001 trof een waarschijnlijk aangestoken brand vier bedrijven in Gendt. Bij autobedrijf Mulders begon de brand in een geparkeerde auto en sloeg over naar diverse bedrijven aan de Huigenstraat. Mulders specialiseerde zich sinds 1988 in LPG-inbouw. Er stond ter reparatie een oldtimer Ford Thunderbird van f 100.000,- die totaal vernield werd, net als de rest van het bedrijf. De loods van verhuisbedrijf Sjaak Peters ging in vlammen op, waar een aantal inboedels tijdelijk in opgeslagen was. Een loods van houthandel van 't Hullenaar ging

Als je het zo ziet, is er toch al het een en ander veranderd bij het industrieterrein aan de Langstraat.

Met autosloper Korttenray aan de Henry Dunantstraat waren de omringende ondernemers niet blij, omdat hij met zijn autowrakken veel meer ruimte innam dan was toegestaan. De gemeente moest in een definitieve vergunning de grootte van de ruimte bepalen. Toen Korttenray verhuisde naar het industrieterrein in Bemmelen aan de Karstraat en daar een garage begon, waren de problemen tot opluchting van de buurt opgelost.

Ook de garage Peelen en Van As aan de Langstraat had enkele zittingen bij de Raad van State omdat de bureaus vonden dat milieuregels overtreden werden. De gemeente vond een vergunning niet nodig, maar stelde dat wel de brandveiligheid niet op orde was.

Op het Gendtse industrieterrein zaten en zitten voornamelijk bedrijven die met de bouw te maken hebben. Vroeger zaten er aannemersbedrijf Weghorst en timmerfabriek Piet van der Velden. Samen met aannemersbedrijf Spoelthuis waren ze verantwoordelijk voor de bouw van de wijk De Dries. Spoelthuis bestaat nog en zit aan de Kruisstraat, maar de anderen zijn er niet meer zoals Stoffels en bouwbedrijf Nol Teunissen. De zoon van Nol nam het bedrijf over, maar emigreerde en toen hield het bedrijf op te bestaan. Otten Houtbouw en Fort Bouw zijn ook verdwenen. In het gebouw van Fort Bouw, aan de Langstraat, zit nu Outlet store Restyle 24 en ooit heeft ons bestuurslid Gerard Janssen er nog tijdelijk zijn architectenbureau gehad in afwachting van de nieuwbouw op het industrieterrein. Scheers Rolliuiken aan de Langstraat zat ook in het rechterdeel, maar die heeft het niet kunnen bolwerken. Er zijn nu nog wel een paar andere bedrijven voor zonwering en rolluiken op het industrieterrein te vinden.

Waar nu autobedrijf Wouter Hageman zit, zat vroeger het bedrijf van J. Bolder, mengvoeders. Dat is nog te zien aan de silo boven de garage.

Er zaten ook bedrijven die voor het interieur verantwoordelijk waren, zoals vroeger een atelier dat op bestelling gordijnen naaide.

Op het industrieterrein zat ook tot 1988 het naaiatelier Alcona, dat o.a. voor MSmode produceerde. Veel Gendtse huisvrouwen deden thuiswerk voor dit bedrijf. Ze kregen de lappen stof geknipt aangeleverd en moesten deze volgens patroon in elkaar zetten, want een aanvulling op het inkomen betekende.

De breifabriek Dukenburg Fabrics BV met een tiental medewerkers ging begin 1985 failliet. Men vermoedde een sterfhuisc constructie omdat de ei-

genaar zeven BV's had waarvan er vijf 'leeg' waren. Het bedrijf zat op het industrieterrein tegenover de plek waar nu Home Garden zit. Het maakte breimode voor de detailhandel.

Het poeliersbedrijf van Wim Melchers, later Revoca geheten, verwerkte geslachte kippen voor de detailhandel, maar ook particulieren konden er tussendoor terecht. Het zat in de buurt van waar nu Pilzecker zit. Er waren dertien mensen in dienst en begin jaren tachtig nam Struik het bedrijf over. Er waren protesten omdat Struik alleen het minimumloon betaalde en niet de CAO voor de pluimverwerkende industrie hanteerde.

Een echte soap was het tuincentrum van Milder aan de Langstraat. De bureaus ondervonden in de jaren negentig overlast van de werkzaamheden op het terrein van het tuincentrum. De rechter moest zich er diverse malen over uitspreken. Resultaat was dat de zand- en grindvoorraden op het terrein verminderd moesten worden en een deel verwijderd. Zware machines mochten niet meer gebruikt worden, waardoor stenen niet meer afgevoerd konden worden en Vincent Milder noodgedwongen zijn verkoopactiviteiten in 2001 moest staken. Hij probeerde nog jarenlang tot de Raad van State in 2012 om vier huizen aan de Kruisstraat in Gendt als compensatie te bouwen, maar de gemeente weigerde hem de bouwvergunning. Hij heeft nu zijn bedrijf verplaatst naar het industrieterrein.

Exclusief Mokie aan de Flierensestraat heeft het huis annex bedrijf te koop staan. Jarenlang kon men daar in een Indonesische ambiance binnen en buiten workshops volgen om zelf Indonesisch eten te bereiden en daarvan te genieten in het huis op palen met een prachtig zicht op de IJssel. Tevens kon een buffet besteld worden. Het is de vraag of na het vertrek van de eigenaren hier ooit nog catering plaats zal vinden.

Er zijn natuurlijk nog heel veel verdwenen bedrijven hier niet genoemd. Geef wat informatie (jaartallen, informatie, anekdotes, etc.) en dan kan dat een volgende keer.

Yvonne de Boer-Ravestein

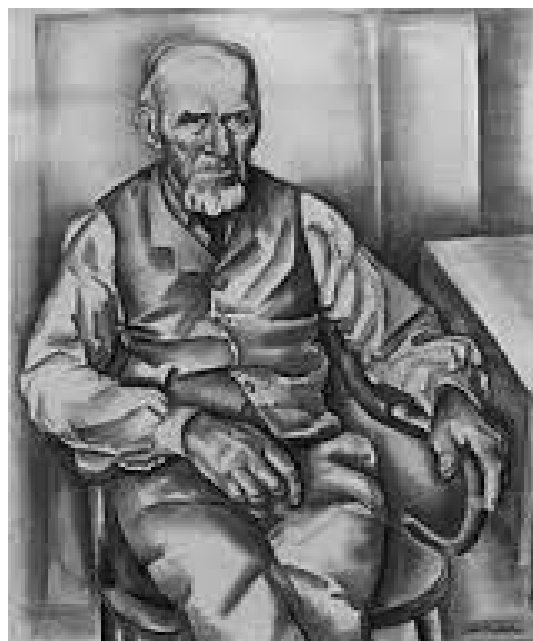
*Dominee Ottho Gerard Heldring (1804-1876) organiseerde vanuit zijn standplaats Hemmen tal van activiteiten om de sociale omstandigheden van de armen in de Betuwe te verbeteren. De Heldringstichting in Zetten is naar hem vernoemd. Hij was breed georiënteerd, geïnteresseerd in archeologie en volksverhalen en schreef zo ook het boek: *Wandelingen ter opsporing van Bataafsche en Romeinsche Oudheden, Legenden, enz.* door O.G. Heldring, uitgegeven bij G.J.A. Beijerinck Amsterdam, 1838. In dit boek komt ook een stuk over Gendt voor, dat hieronder volgt. Het is wel in Oudnederlands, dus even doorbijten.*

De Gentsche Woerd

Een vreemdeling voegde zich voor eenige oogenblikken tot ons op onze verdere reize: misschien een beambte bij de accijnsen. Op ooze vraag naar den zedelijken toestand van de nog hooger wonende Betuwers stonden wij niet weinig verwonderd, hoe al onze opmerkingen van de diepere verzonkenheid van dit volk ons door hem bevestigd werden terwijl wij ook de volste zekerheid ontvingen, dat de sluikhandel met het verkwistend genot van sterke dranken, onder *Hulhuijsen en Gent*, steeds meer en meer den zedelijken toestand en de welvaart des volks ondermijnt; dat ook het ruwe leven op het Slot *Doornenburg* niet weinig dit alles vermeerderd heeft; dat dit tegenwoordig wel anders is, maar nog in de laatste jaren elke gedachte verre te boven ging. Genoeg! wij hoorden meer dan ons aangenaam was; en voelden ons minder gelukkig in dezelfde mate, dat wij de sporen van bijgeloof en onzedelijkheid op dezen grond vermeerderd zagen. In deze gedachte verdiept, betraden wij het dorp *Gent*. Hier, waar alles eene hooge oudheid kenmerkte, waar vroeger stadsregten bestonden, hier moest het niet missen, dachten wij, of er zoude ook wel een merkwaardige *Woerd* te vinden zijn. Wij vonden spoedig iemand, die, op de vraag naar den Woerd, zelfs zoo vriendelijk was ons derwaarts te geleiden. Ik zal deze wandeling nooit vergeten. Ik heb dáár een tooneel gezien, dat aan mijne herinnering nimmer ontsinken zal. Immers, op onze wandeling naar den Woerd, verhaalde ons onze vriend van eenen Landman, dáár woonachtig, die den hoogen ouderdom van 96 jaren bereikt had, maar die zich beroemen konde, dat hij gedurende al de dagen van zijn lang leven nimmer eenen arme van de deur afgewezen en nooit aan eenen vreemdeling eene slaapstede geweigerd had; een' man, alom bekend door zijnen stillen, vromen zin, door zijn rein en opregt leven. Gedurende al den tijd, dat hij gehuwd geweest was, had hij zijne woning ook niet eenen nacht verlaten; maar aan zijne vrouw, die hij, toen zij nog kind was, onder de spelende meisjes voor zich als vrouw had uitgekozen, was hij altijd in de hoogste liefde tot aan haar graf getrouw gebleven. Nooit

duldde hij als het regende of hagelde, ook dán, wanneer zijn koorn op het veld stond te verderven, of de tabak verhagelde, dat iemand zeide: 'het is slecht weder'; steeds sprak hij met hoogen ernst: 'Neen, kinderen! het is Gods weder.' Deze vergevoegdheid was hem nu in zijnen grijzen ouderdom nog bijgebleven.

Toen wij zijne woning betraden, vonden wij hem op eene kleine opkamer; maar nimmer zag ik iets, dat mij zoo diep bewoog. De grijsaard zat met ontblooten schedel, waarop de grijze lokken zich in eenen rijken dos nog uitspreidden, terwijl de roze-krans in zijne hand rustte, en kenmerkte, dat hij bad. Hij rees op, toen hij ons zag, en trad ons met een oog zoo vriendelijk tegemoet, dat ik nimmer eenen vrolijker blik als den zijnen aanschouwde.

Op zijn gansche gelaat rustte de zachte wasem eener stille vreugde, in zijne gansche houding vertoonde zich nog de kracht des ouderdoms; voor hem aan den wand hing het beeld van den gekruisigden CHRISTUS met de doornenkroon. Dit beeld was het, dat diep in zijne ziel huisvestte, dat hij elken dag in al zijne daden en woorden zocht weder te geven. Zóó is de ware godsdienst dan ook

wel aan geenen vorm of naam verbonden; zóó is de aanbiddere in geest en waarheid onder elken stand, in elken kring, in elke godsdienst te vinden. Toen wij in de nabijheid van den *Woerd* kwamen, stond ik plotseling stil en zeide: 'hier zijn wij reeds op den gewijden grond, want immers de scherven van urnen lagen op een' versch omgeploegden akker verspreid. Het was ook zoo; wij vonden er zoo vele en zulke merkwaardige, als wij er nog immer ergens op eenig veld gevonden hadden. Maar hoe steeg onze verbazing, toen wij vernamen, dat dit stuk ook *de hooge Hof* genaamd werd, dien wij thans aan de scherven zelve ontdekt hadden. Hij lag slechts door een' weg gescheiden van den *Woerd*, was 7 morgen groot, vol van zwarten grond en met den *Woerd* zelven het hoogste punt in den omtrek. De *Woerd* was tiendvrij: wie zoude ook van eene plaats, toegewijd aan iets zoo bijzonders, als de *Woerden* kenmerken, een tiend hebben mogen nemen? Immers toch de tienden zijn wel allen van eenen lateren tijd. — Op de vier hoeken van *den hoogen Hof*, gelijk ik den landlieden reeds als vooruit konde zeggen, liepen vier wegen uit, uit de naburige dorpen zich herwaarts henenrigtende, en, hetgeen meer wilde zeggen, wij vonden naast aan deze plaats ook wederom eene *kapel*. Nog stonden er de ruwe overblijfsels van het hoekige gebouw, dat eenmaal tot heilige dienst bestemd geweest was. Vreemd is het toch, op zoo vele plaatsen steeds hetzelfde weder te vinden en ook hier in de nabijheid der *Woerden* eene gewijde plaats te ontdekken. Wat echter hier zoowel als te *Doornenburg* onzer aandacht niet ontging, was, dat op beide plaatsen wederom een veld, dat het *Loo* genaamd werd, door ons ontdekt werd.

Workshop voor de schooljeugd

Op 20 mei kwamen leerlingen uit groep zeven van De Vonkenmorgen in ons gebouw op bezoek. Zij deden mee aan een cultureel rondje en hadden bij ons een workshop Erfgoed.

Wat hield dat in? Ditmaal ging het erfgoed over de Tweede Wereldoorlog en wat er toen allemaal in Gendt gebeurd is. Zij oefenden op computers met een PowerPoint presentatie en moesten daar allerlei plaatjes en teksten in zetten over Gendtse oorlogsslachtoffers, verwoeste gebouwen, Market Garden, onderduikers en ga zo maar door. Intussen leerden ze dan heel wat over hoe Gendt onder de oorlog geleden heeft en werden ze ook weer vaardiger met de computer. Vooraf brachten ze een bezoekje aan het bevrijdingsmonument en achteraf nog aan het oorlogsmuseum in onze kelder. Een leerzame en goedbestede morgen.

Geert Visser geeft boven wat uitleg aan de groep aan het begin van de workshop.

Hiernaast een bezoek aan het bevrijdingsmonument vóór Villa Ganita. (foto's Henk Klaassen)

Terug van weggeweest

In ons kringblad *Ganita Mare* (jrg.16, 2009, nr. 3) heb ik verslag gedaan van de vondst van een voor Gendt uniek object uit de Tweede Wereldoorlog.

Op donderdag 24 september 2009 had ik de toenmalige burgemeester van Lingewaard, Harrie de Vries, laten weten dat er in de Waal een metalen voorwerp boven water was gekomen. Het vermoeden was dat het hierbij ging om een eenpersoons miniduijboot, een zogenaamde Biber, en dat de kans groot was dat er nog explosieven aan boord waren. In mijn mail gaf ik aan dat de Historische Kring Gente het op prijs zou stellen dat deze bijzondere vondst in Lingewaard zou blijven. Als locatie noemde ik Fort Pansterdam.

Op maandag 29 september kreeg ik van Peter Witjes, beleidsmedewerker openbare veiligheid, telefonisch te horen dat het college van B&W besloten had niet aan onze wens tegemoet te komen om de miniduijboot onder te brengen in Fort Pansterdam. De motivatie was dat *DE WAARDE VAN HET OBJECT VAN BOVENLOKAAL BELANG WAS*. De miniduijboot zou overgebracht worden naar het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944 -

1945 in Groesbeek. Het object zou eigendom blijven van de gemeente Lingewaard en zou als de gelegenheid zich voordeed, tentoongesteld worden in het fort. De directeur van het museum, Wiel Lenders, was blij verrast met deze interessante vondst. Dankzij dit museum is de *Biber* zoveel als mogelijk gerestaureerd en is er gezorgd voor het behoud van deze unieke vondst. Voor het eerst gevonden net na de oorlog om later weer herontdekt te worden door inwoners van Gendt op gebied van Rijkswaterstaat. Mijns inziens was toen een overleg met al deze mensen op zijn plaats zijn geweest, los van de eigendomsrechten van vinder en/of eigenaar.

De Biber werd door de Duitsers begin september 1944 gebruikt om de geallieerde schepen aan te vallen die de monding van de Westerschelde opvoeren naar de veroverde haven van Antwerpen. Van daaruit bevoorraadden de Geallieerden hun troepen. Toen het de Duitsers uiteindelijk lukte om in september een Liberty zeeschip uit te schakelen met twee torpedo's van deze eenpersoons Biber minionderzeeër, besloten de Geallieerden

De Biber die in Gendt is geborgen ter hoogte Waalvak 875.

dit wapen met torpedobootjagers uit te schakelen. De bemanning van de miniduiboten gaf zich over en lieten hun Bibers stranden op de oevers van de Westerschelde.

Was dit in Gendt misschien ook aan de hand? Ook hier heeft de bemanning van de Bibers de duikbootjes aan wal gelegd. In mijn verslag van 2009 geef ik als reden aan dat ze met het eind van de oorlog in zicht 'uitgestapt' zijn. Er lagen drie duikboten; een hoog aan de wal en twee nog in het water, zoals mensen die na de oorlog de drie Bibers hebben zien liggen, mij vertelden. Mogelijk speelde zich hier hetzelfde af als op de Westerschelde.

Met welk doel werden ze in de Betuwe ingezet en wie waren de bemanningsleden?

Over de Duitse acties tegen de brug bij Nijmegen publiceerde De Gelderlander in de kranten van 8 t/m 13 december 1958 diverse artikelen, die ons inzicht geven in het verhaal achter de Biber. In de nadagen van de oorlog bezat de Kriegsmarine niet meer voldoende grote vlooteenheden. De voortdurende slechte resultaten aan de fronten en de grote materiaalschaarste eisten hun tol. Men had het plan opgevat een nieuw geheim wapen te ontwikkelen om de Geallieerden een gevoelige slag toe te brengen. Het werden de eenpersoons miniduiboten die in grote series gemaakt werden; als eerste type de Biber. Volgens de deskundigen waren de Bibers te klein om bij storm op zee onder de meters hoge golven te kunnen blijven. Er werden nu grotere typen ontwikkeld: de Molch en de Delphin. Van de Molch werden er 390 stuks gemaakt. Als laatste werd de Seehund geproduceerd; ook deze was uitgerust met twee torpedo's. Van dit type werden er 250 stuks gebouwd. Ze waren klein en zeer snel. Ook waren ze door de radar niet te traceren en binnen 5 tot 8 seconden onder water verdwenen. De testen pakten niet goed uit; van de negen onderzeeërs die op 14 maart 1945 voor de Nederlandse kust beproefd werden, keerden er slecht twee terug. In 1944 had de Duitse legerleiding al besloten om dit geheime wapen in te zetten voor de vernietiging van de brug bij Nijmegen. Hiertoe werd besloten, nadat de aanvallen met kikvorsmannen beladen met explosieven waren mislukt. Dit ondanks de inzet van geoefende langeafstandswemmers. Een van hen had in 1936 deelgenomen aan de Olympische Spelen in Berlijn.

Uiteindelijk waren het de Bibers die bij Nijmegen ingezet werden. Onder commando van een vi-

ceadmiraal en chef van het Kleinkampf-Verband van de Kriegsmarine, werden de bemanningen van de duikboten getraind om de taak van de kikvorsmannen te volbrengen. Onder de codenaam Blaukoppel werd onder de grootste geheimhouding in de monding van de Trave met de Biber geoefend. (De Trave is de 124 km lange rivier in de Duitse deelstaat Sleeswijk-Holstein die uitmondt in de Lübecker Bocht van de Oostzee.) Tien Bibers met twaalf bestuurders en een dertigtal technici werden overgebracht naar de uitvalbasis Emmerik. Door allerlei technische problemen die dagelijks aan de orde waren, konden er slechts vier van de tien Bibers ingezet worden voor de operatie bij Nijmegen. Deze operatie werd onder de strengste geheimhouding voorbereid en in een met prikkeldraad afgeschermd gebied, waar de Bibers na hun oefeningen in de Rijn afmeerden. Op het betreden van dit gebied stond de doodstraf; ook voor de in de omgeving van Emmerik gelegerde Duitse legeronderdelen moest 'Actie Nijmegen' geheim blijven. Onder commando van kapitein-ter-zee Von Troschke vertrokken de bemanningsleden van de vier Bibers. Dit waren ka-

Torpedonet zoals dit bij de Biber uit Gendt als achtergrond aanwezig was in het museum Groesbeek.

pitein-luitenant Noack, Obergefreiter Josef van Heek, een Oberfahnrich en nog een Obergefreiter. Men stond met elkaar in verbinding met kop-telefoons en microfoons op borsthoogte. Ondergedoken voer men met een snelheid van zes zeemijlen per uur richting Nijmegen. De vier Bibers waren elk geladen met twee torpedo's. De duikboten hadden twee aandrijfsystemen: een benzine en een elektromotor. De eerste was een conventionele vrachtautomotor, waarmee een snelheid van 6,5 knopen bereikt kon worden. Met een tankinhoud van 225 liter was de actieradius 100 zeemijl. (Een zeemijl is dezelfde afstand als een knoop: 1852 meter.) De 13 pk elektromotor had drie bakken met elk vier batterijen daarmee bereikte de Biber een gemiddelde snelheid onder water van 5,3 knopen. De actieradius was maar 8,5 zeemijl. De duikdiepte was tien meter, maar kon in noodgevallen met 50% overschreden worden. Het commando over de vier Bibers werd gevoerd door kapitein-luitenant Noack die ook de andere drie duikboten op koers hield. Met aanwijzingen 'twee minuten drie streken bakboord en een minuut twee streken stuurboord' zijn ze de Waal bij Gendt gepasseerd op weg naar Nijmegen. Bij de Waalbrug aangekomen werd het commando 'torpedo's los' gegeven, waarna de vier Bibers teruggingen naar de thuishaven in Emmerik, waar ze veilig aankwamen.

Na een mislukte aanval met de explosieven geladen boten, die op bevel van Abwehr-Hauptman Helmer was uitgevoerd, werd door het geallieerde commando de hoogste staat van alarm afgekondigd. Er werden meer zoeklichten opgesteld en het aantal kanonnen sterk uitgebreid; ook werden de troepen in voortdurende paraatheid gehouden. De Geallieerden brachten na de mislukte onderwateraanvallen van oever tot oever antiduikbootnetten aan. Die waren gemaakt van gevlochten ringen van staaldraad. Deze netten waren uitgerust met alarmvoorzieningen, waardoor bij aanraking bundels lichtko-

gels werden afgevuurd. Van de afgevuurde torpedo's vernielden een aantal het onderwater-net; een aantal explodeerde niet en zijn later uit de Waal gehaald.

Wie waren de eerste vinders van de duikbootjes uit de Gendtse Polder? Jan (Thes) Hendriks en de twintigjarige Hendrik Arndts struinden samen met Jo en Bertus Terwindt door de Gendtse Polder. Zij hebben mogelijk als eersten de duikboten bezocht. Maar om daar bij te komen moesten ze door water waden van wel 1,5 meter diep. Het zou tot 2009 duren voordat een van de Bibers weer boven water kwam om herontdekt en geborgen te worden. De voorkant was erg beschadigd, mogelijk opengesloten. De twee torpedo's waren niet meer aanwezig. Was deze boot met de andere twee op de terugweg naar Emmerik of is hij door de Geallieerden kapot geschoten?

Bij de aantekeningen van de eerste vinders is een schetsje gevoegd met de locatie van twee onderzeeërs, een tegen de krib en de ander 25 meter verderop; de locatie van de derde is onbekend.

Het uitladen van de Biber bij Fort Pannerden.

Dat het bergen van de miniduikbootjes niet zonder risico was kopte de krant op 11 januari 1946: *Bij het ophalen van gezonken "duikbootjes" BESTEMD VOOR AANVALLEN OP DE WAALBRUG ERNSTIG ONGELUK TE GENDT* In korten tijd gebeurden hier weer twee ongelukken. In het Galgendaal reed een wagen op een mijn, waardoor het voertuig werd vernield. De

jongelui die op de wagen zaten, en de paarden, kwamen er met de schrik af. Bij Hulhuizen was uit de Waal een éénpersoonsduikboot met twee aanhangende torpedo's opgevischt.

Bij het demonteeren der torpedo's ontplofte er één met het gevolg dat drie personen zwaar werden gewond en er in de verren omtrek zeer veel ruiten werden verbrijzeld, verscheidene pannen afgerukt en enkele woningen ernstig werden beschadigd. Daar er in onze gemeente nog meer van dergelijke torpedo's op demontering wachten zij men voorzichtig! De torpedo's waren - naar men ons mededeelde - vnl. bedoeld om vanaf de kleine duikboten de brug te Nijmegen te treffen.

De terugkeer van de Biber in Fort Pannderden.

Gezien de schade die het volgens het artikel aarichtte aan de gebouwen in de omgeving, is dit niet een van de duikboten uit de Gendtse Polder geweest.

Wie nam het initiatief voor het terug halen van de Biber uit Groesbeek?

Bud Joosten, voorzitter van de vereniging Vrienden van Fort Pannderden heeft de procedure in gang gezet om de Biber terug te halen. De duikboot krijgt een tijdelijke plaats, totdat de derde fase van de herinrichting van Fort Pannderden klaar is. Dan wordt beslist over de manier van presenteren en krijgt de duikboot zijn permanente opstelling. Bud verwacht dat dit maart 2016 het geval zal zijn. De gemeente Lingewaard claimt eigenaar van de Biber te zijn. Als zodanig hebben ze een bruikleenovereenkomst gesloten met de Stichting Fort Pannderden, die het beheer van de Biber voor zijn rekening neemt. Van het museum Vliegbasis Deelen krijgt de stichting een staartstuk van een torpedo in bruikleen, waarmee de Biber een stukje completer zal zijn.

Na de oorlog zijn er onderdelen uit de Bibers ge-

haald door de vindsters van toen: accu's, de aandrijfas en een kompas. Van haar deel van de opbrengst van de accu's is door mevr. Mimi Terwindt een trouwjurk gekocht. De aandrijfas is nog in Gendt aanwezig en het kompas ligt in Maastricht. Misschien kunnen die ook naar Fort Pannderden.

Onderstaande personen en instanties waren betrokken bij de vondst, melding en berging van de Biber:

Albertus Johannes Terwindt, (toen 27 jaar), **Joannes Canisius Terwindt** (25) en **Maria Antonia Josephina Terwindt** (17); alle drie geboren in Gendt. De laatste heeft mij informatie verstrekt. Zij heeft de drie Bibers zelf gezien.

Hendrik Arndts, Beatrixstraat 9, Gendt; hij verstrekte via Kees van de Laarschot informatie.

Theo en Elise Meyer, Hanzestraat 16, Gendt. Theo meldde de Biber bij Historische Kring Gente.

Gerard Janssen, Nijverheidsweg 15, Gendt; hij zorgde ervoor dat de Biber gemeld werd aan de autoriteiten, zodat deze geborgen kon worden.

Roy Schennink en Tamara Hendriks, Eikhof 3, Gendt. Roy kon ons vertellen dat het gevonden object een minidukboot was.

Kees van de Laarschot, Irenestraat 10, Gendt; hij gaf mij informatie over de vindsters van de mindukboot.

Peter Witjes en Karin Bernardus, beleidsmedewerkers van de gemeente Lingewaard; zij droegen zorg voor de openbare veiligheid.

De EOD, Explosieven Opruimingsdienst; zij waren betrokken was bij de berging van de Biber.

De Mijnopruimingsdienst van de Koninklijke Marine, Den Helder; deze speciale eenheid was om assistentie was gevraagd voor het ruimen van de mogelijk nog aanwezige torpedo's.

Rijkswaterstaat; deze instantie was met een speciale boot ter plaatse aanwezig om voor de veiligheid op de Waal te zorgen.

New Holland Kobelco; dit bedrijf heeft de Biber opgegraven en voor het vervoer gezorgd.

Al deze personen en organisaties hebben ertoe bijgedragen dat er straks in het Fort Pannderden voor iedereen een Biber te bewonderen valt. Het zou prettig zijn wanneer zij allen betrokken worden bij de activiteiten rond de terugkeer de Biber, terug van weggeweest.

Gerard Janssen

Aanwinsten

Ontvangen van:

Annie Janssen-Buurman, twee retraitefoto's
Louise Weideveld, foto van fam.
Terwindt en bidprentjes
Cor Neijenhuis uit de Ooij, schoolfoto
Toos Schouten-Rijcken, zes bidprentjes
Dhr. F. Hetem, grote wereldatlas en huisreglement bejaardenhuis St. Jozef Gendt
Hemmie de Jong, een foto van hem als bakker bij Jo Aarntzen
Theo en Mini Hoekjan-Driessen, boek Op koers naar Vernieuwing, Paesgroep 75 jaar
Mevr. Meeuwse, aanmaning personele belasting 1960 en formulier Staatsloterij
Fons Lintsen, dvd met foto's
Fam. Meuleman, aantal bidprentjes
Els Rotmans-Rensen, aantal bidprentjes.

Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:
Dhr. H. Schouten
Dhr. B. Rensen
Dhr. W. Huting
Dhr. G.M. Verhoeven
Dhr. J.W. Rikken
Mevr. T. Roelofs-Kersten, Bommel
Dhr. J. Lentjes
Dhr. W.J.J.M. Witjes
Dhr. R. Jeurissen
Dhr. L. Rutten
Mevr. B.A. Roelofs-Arnts
Dhr. H. Flintrop
Mevr. W.M.P.B. Huisman-Derksen.
Momenteel hebben wij 807 leden!

Gevleugelde uitspraken

Misschien hebt u ook wel eens in de familie horen zeggen als een kind te vaak de vraag waarom stelde:

Waarom, waarom zijn de bananen krom?
Als ze waren recht van lijn, dan zouden het geen bananen zijn.

Dit blijkt ook een bekende:

Bidden in nood,
Helpt geen kloot.

En een variant hierop:

Loterij is kloterij,
Koop je wat, dan heb je wat.

En wat vindt u van deze?

De zin van het leven is verheffing van de geest.
En als die dan verheven is, dan ben je er geweest.

Dit is inmiddels ook een gevleugelde geworden:

Zo komt Jan Splinter door de winter.
Dat zei PvdA-Kamerlid Marcel van Dam in 1982 als reactie op het harde bezuinigingsbeleid van premier Ruud Lubbers.

Wegens **overlijden** hebben wij afscheid moeten nemen van onze leden:

Adrianus Johannes (Ad) Ekels,
Echtgenoot van Bets Ekels-v.d. Broek
Geboren in 1941
Overleden op 11 maart 2015

Dhr. P. Vos,
Overleden op 13 maart 2015

Gerardus Cornelis Antonius (Geert) Gelsing,
Echtgenoot van Fien Gelsing-Roelofs
Geboren op 15 april 1931
Overleden op 14 maart 2015

Roelof Gerhardus (Ruud) Hooijman,
Echtgenoot van Nellie Hooijman-Verhoeven
Geboren op 12 december 1936
Overleden op 17 maart 2015

Johannes Gerardus Wilhelmus (Jan) Joosten,
Echtgenoot van Ria Joosten-Klomp
Geboren op 8 juli 1947
Overleden op 7 april 2015

Gerardus Wilhelmus (Geert) Meijer,
Echtgenoot van Daatje Meijer-de Jong
Geboren op 17 april 1931
Overleden op 24 april 2015

Ons medeleven en onze gedachten gaan uit naar de naasten.

Bestuur Historische Kring Gende

Voorzitter: Willem Rasing,
Bernhardstraat 22, 6691 ZM GENDT,
tel. 0481-424546

Secretaris: Yvonne de Boer,
Waterwolf 31, 6681 TH BEMMEL,
tel. 0481 422400

Penningmeester: Geert Witjes,
De Haspel 9, 6691 PP GENDT,
tel. 0481 422851

Foto- en knipselarchief: Riet Berends-Peters,
Baron van Gendtlaan 7, 6691 ZH GENDT,
tel. 0481 422471

Genealogie en ledenadm.: Mia Gerrits,
Steenakker 11, 6691 DM GENDT,
tel. 0481 423543

Geografie: Gerard Janssen,
Nijverheidsweg 15, 6691 EZ GENDT,
tel. 0481 431324

Presentaties: Henk Klaassen,
v.d.Duyn van Maasdamstr. 8, 6691 CT GENDT,
tel. 0481 424253

Jaarprogramma: Ria Schouten-de Haan,
't Hof 10, 6691 HK GENDT,
tel. 0481-422781

Ons lidmaatschap loopt van januari t/m december. Het lidmaatschap van de kring kost al jarenlang € 15,- en samen met het themaboek Terugblik (eind dit jaar verschijnend over de oude teeltvormen in de Betuwe tot ca. 1960) kost het € 22,-. Ondanks allerlei extra kosten kunnen wij het zo houden, omdat wij bij de Rabo Clubkas Campagne iedere keer goed bedacht zijn.

Weet u dat u iemand een cadeauabonnement op onze Ganita mare kunt geven? Voor € 15,- maakt u hem/haar voor een heel jaar lid. Het abonnement stopt vanzelf weer op 1 januari.

Onze boeken *Gendt tussen stad en dorp* en *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienepol* zijn nog bij ons verkrijgbaar. Een prima cadeautje.

Colofon:

e-mail: info@historischekringgente.nl

website: www.historischekringgente.nl

www.facebook.com/historischekringGente

Lidmaatschap € 15,- per jaar

Lidmaatschap met jaarboek Terugblik € 22,-

Webmaster: Aad Hendriks

Redactie Ganita mare:

Yvonne de Boer-Ravestein (eindredactie)

Mia Gerrits-Bouwman

Henk Klaassen

Geert Visser

Onze redactie is te bereiken via bovenstaand e-mail adres, maar ook op de in de kolom hiernaast genoemde adressen en telefoonnummers.

Huisvesting: in Villa Ganita

Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:

Hist.Kring Gende te Gendt

bank NL93 RABO 01164 26 705

Drukwerk Ganita mare:

drukkerwijchen

ISSN: 1878-7908

Oplossing blz. 15

1. Supra van Van Nelle
2. Mc. Donald's
3. Nationale Nederlanden
4. Centraal Beheer
5. Reaal
6. King Korn, brood
7. Witte Reus, wasmiddel
8. Popla, toiletpapier
9. Zeeuws meisje, boter
10. Bokma, jenever
11. Reaal, verzekeringen
12. Das, bier van Hoegaarden
13. Calvé pindakaas
14. Paturain, franse kaas.

Welkom op de maandagavond vanaf 20.00 uur en op de woensdagmorgen vanaf 09.30 uur.

Al is het alleen maar voor de koffie

Liever klute dan cente zei Bjent toen tie dâ weiland koch.